

HOLY SHIT

VOOR BOEREN EN BOUWERS

beleidsmakers, projectontwikkelaars, burgers en studenten

SYMPOSIUM OVER DE MOEDER ALLER KRINGLOPEN
(NAAST DE KOOLSTOFKRINGLOOP):

DE NUTRIËNTEN KRINGLOOP

biosintrum

DOEKE VAN WIEREN

CHRIS SCHOTT

Kringloop sluiten met mensenmest: Essentieel voor gezond voedsel

Dr. ir. Chris Schott

Holy Shit - 07 Mei 2025

Planten hebben meer nodig dan CO₂ en H₂O

N	P	K	Mg
Ca	S	Fe	Mn
Zn	Ni	Cl	Mo
	B	Cu	

14

23 Belangrijke voedingsstoffen voor een gezonde bevolking

N	P	K	Mg	+	Co	Na	Se	I
Ca	S	Fe	Mn		Cr	V	Sn	As
Zn	Ni	Cl	Mo		F			
	B	Cu						

14

23₍₁₄₊₉₎

23 Belangrijke voedingsstoffen voor een gezonde bevolking

N	P	K	Mg	+	Co	Na	Se	I
Ca	S	Fe	Mn		Cr	V	Sn	As
Zn	Ni	Cl	Mo		F			
	B	Cu						

14

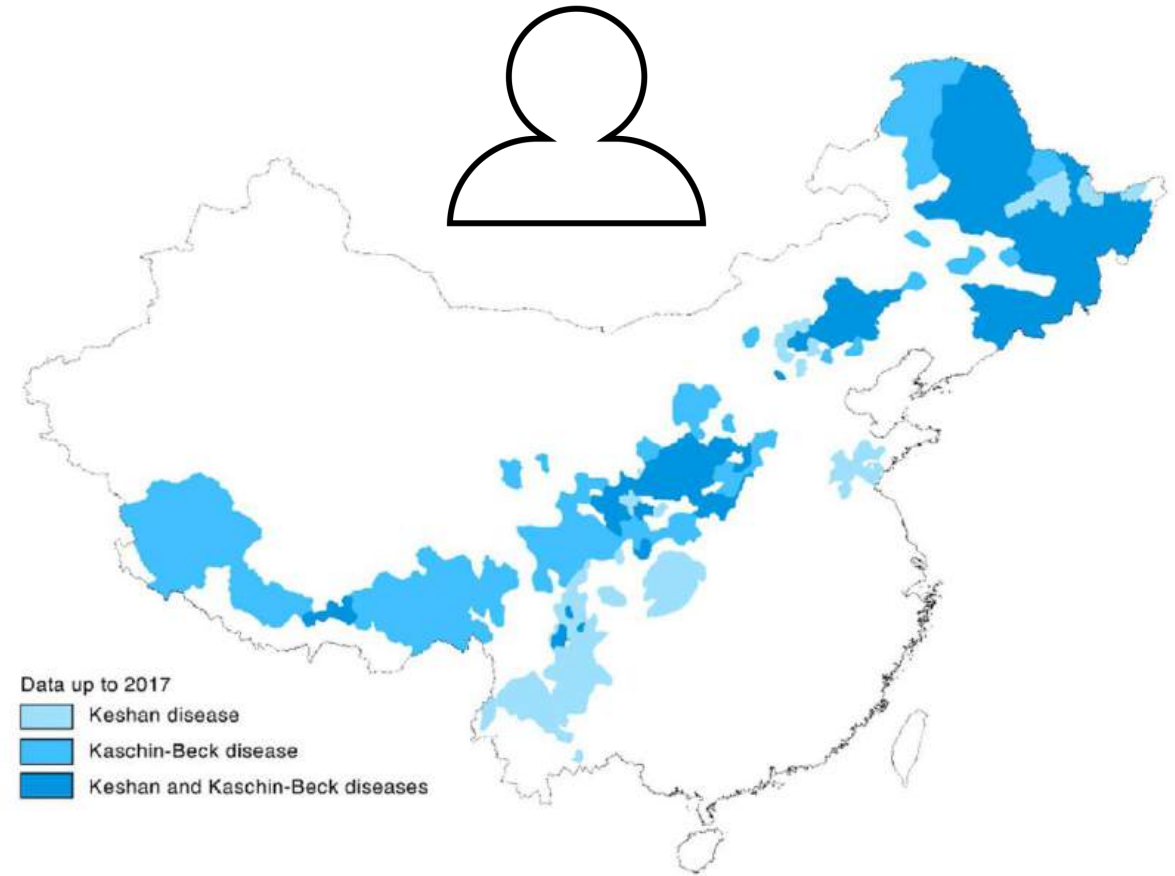
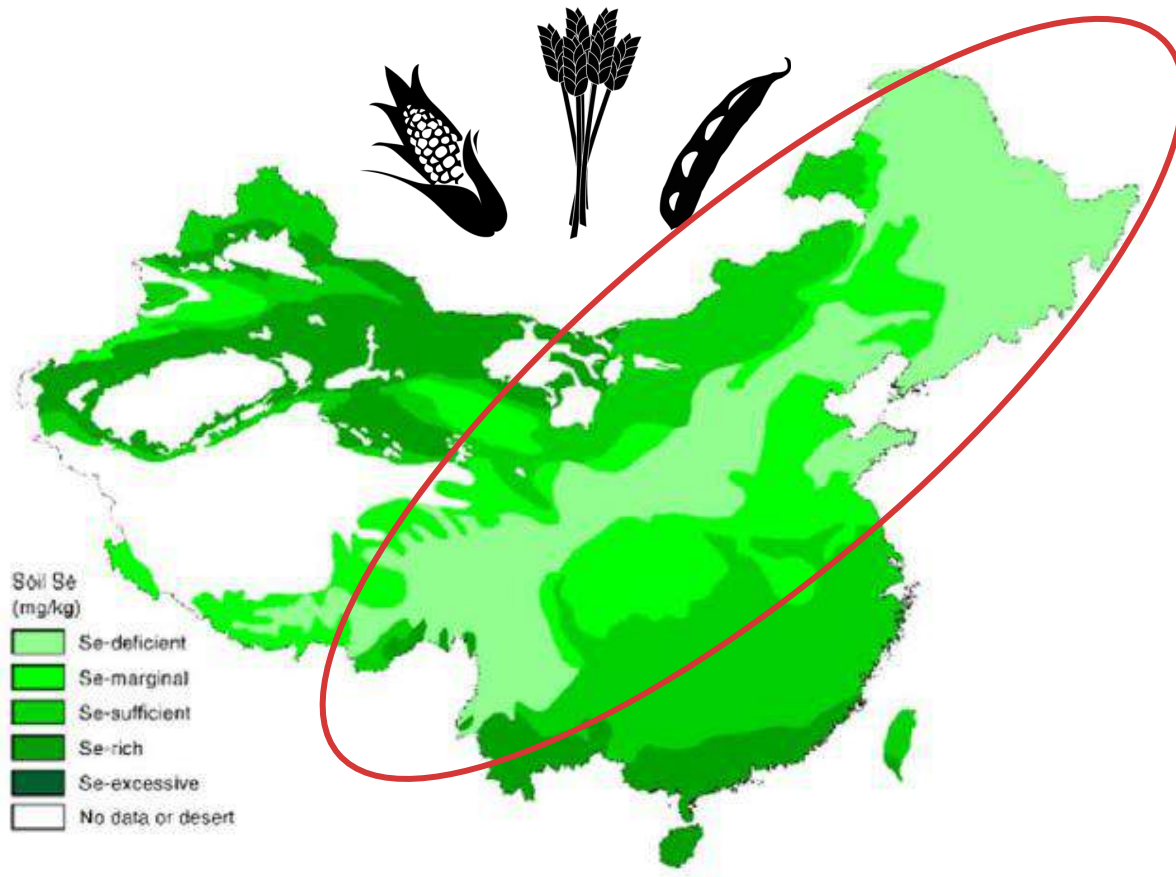

23₍₁₄₊₉₎

Verband tussen Se-tekort in bodems en Se-gerelateerde ziekten in China

Se

Source: Dinh et al. 2018

23 Belangrijke voedingsstoffen voor een gezonde bevolking

N	P	K	Mg	+	Co	Na	Se	I
Ca	S	Fe	Mn		Cr	V	Sn	As
Zn	Ni	Cl	Mo		F			
	B	Cu						

14

23₍₁₄₊₉₎

23 Belangrijke voedingsstoffen voor een gezonde bevolking

N	P	K	Mg	+	Co	Na	Se	I
Ca	S	Fe	Mn		Cr	V	Sn	As
Zn	Ni	Cl	Mo		F			
	B	Cu						

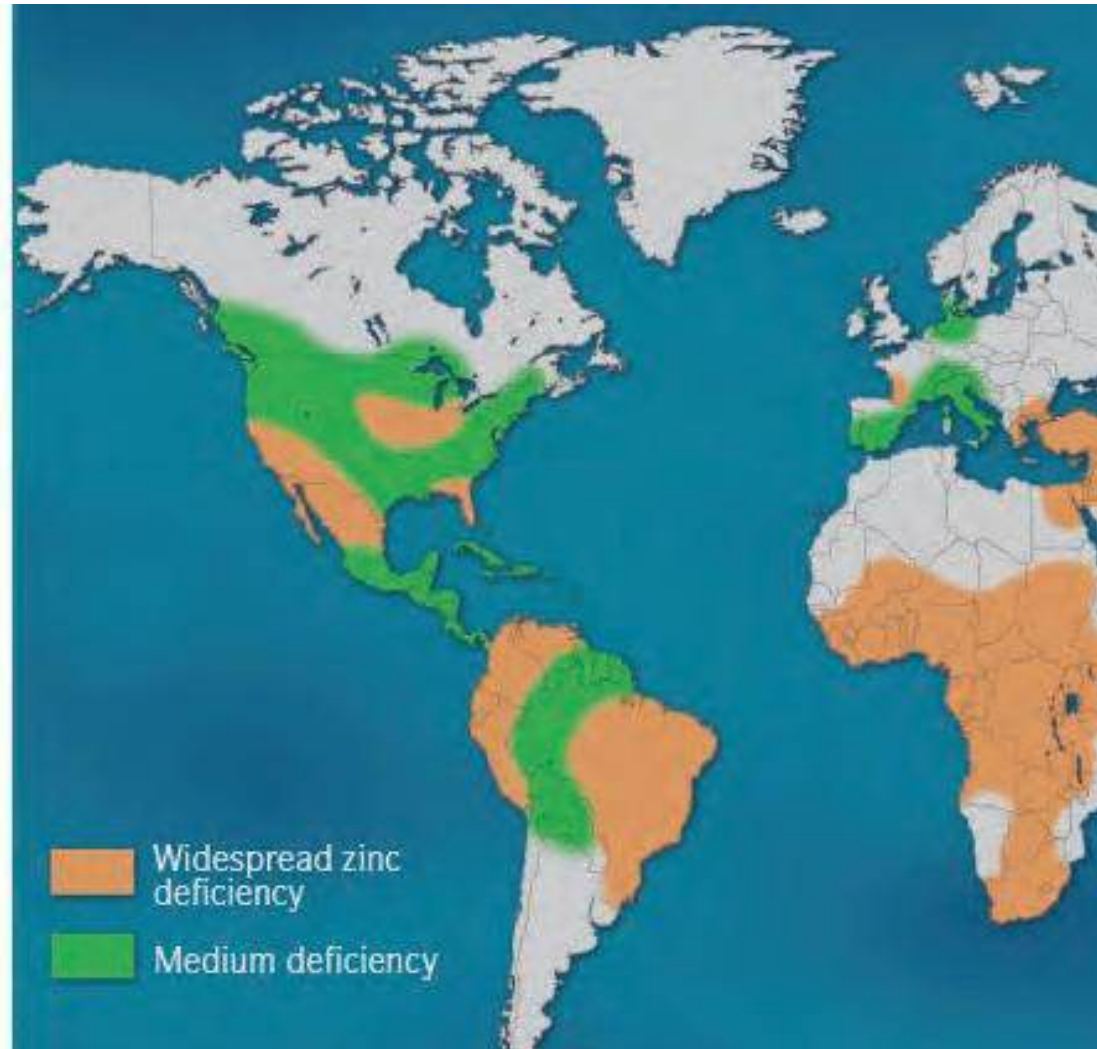
14

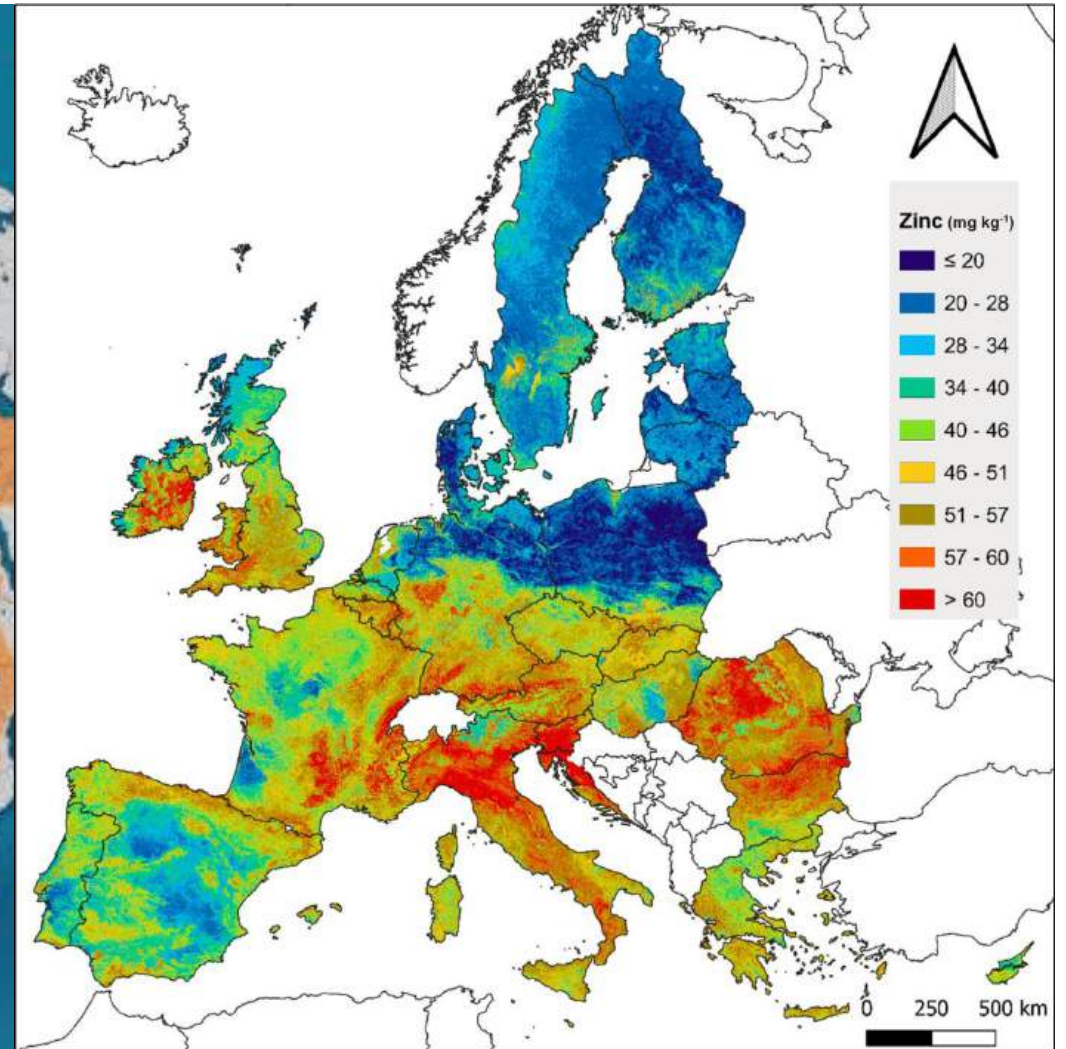
23₍₁₄₊₉₎

Zinktekorten

Source: Alloway 2004

Source: Van Eynde 2023

23 Belangrijke voedingsstoffen voor een gezonde bevolking

N	P	K	Mg	+	Co	Na	Se	I
Ca	S	Fe	Mn		Cr	V	Sn	As
Zn	Ni	Cl	Mo		F			
	B	Cu						

14

23₍₁₄₊₉₎

Schaarse elementen

N	P	K	Mg		Co	Na	Se	I
Ca	S	Fe	Mn		Cr	V	Sn	As
Zn	Ni	Cl	Mo		F			
	B	Cu						

14

23₍₁₄₊₉₎

Schaarse elementen

Reserves in jaren

	370	288	
N	P	K	Mg
Ca	S	Fe	Mn
Zn	Ni	Cl	Mo
19	B	Cu	44
	46	60	

+

		49	
Co	Na	Se	I
Cr	V	Sn	As
F			

14

23₍₁₄₊₉₎

Schaarse elementen

Reserves in jaren

	370	288	
N	P	K	Mg
Ca	S	Fe	Mn
Zn	Ni	Cl	Mo
19	B	Cu	44
	46	60	

+

		49	
Co	Na	Se	I
Cr	V	Sn	As
F			

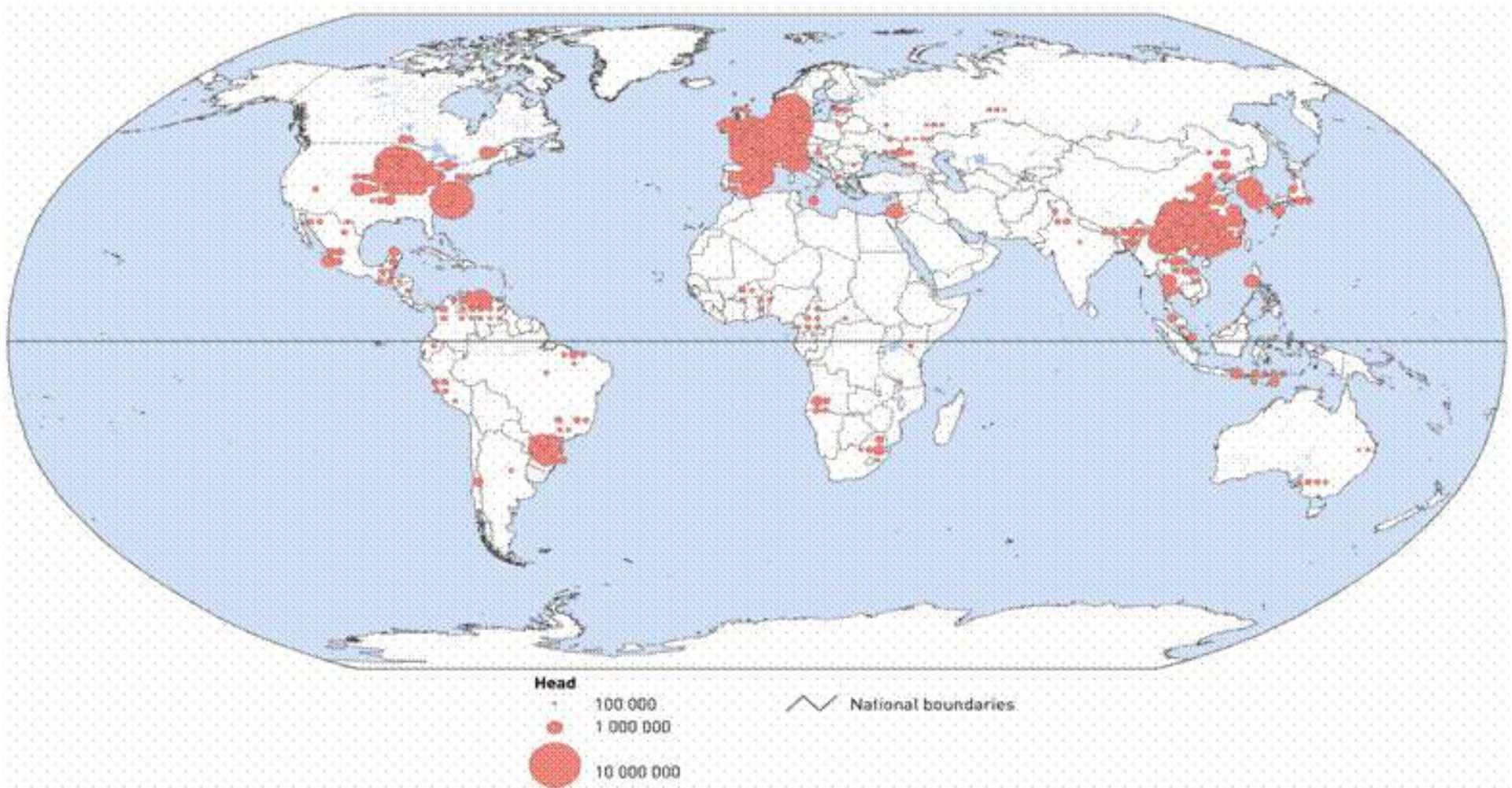
14

23₍₁₄₊₉₎

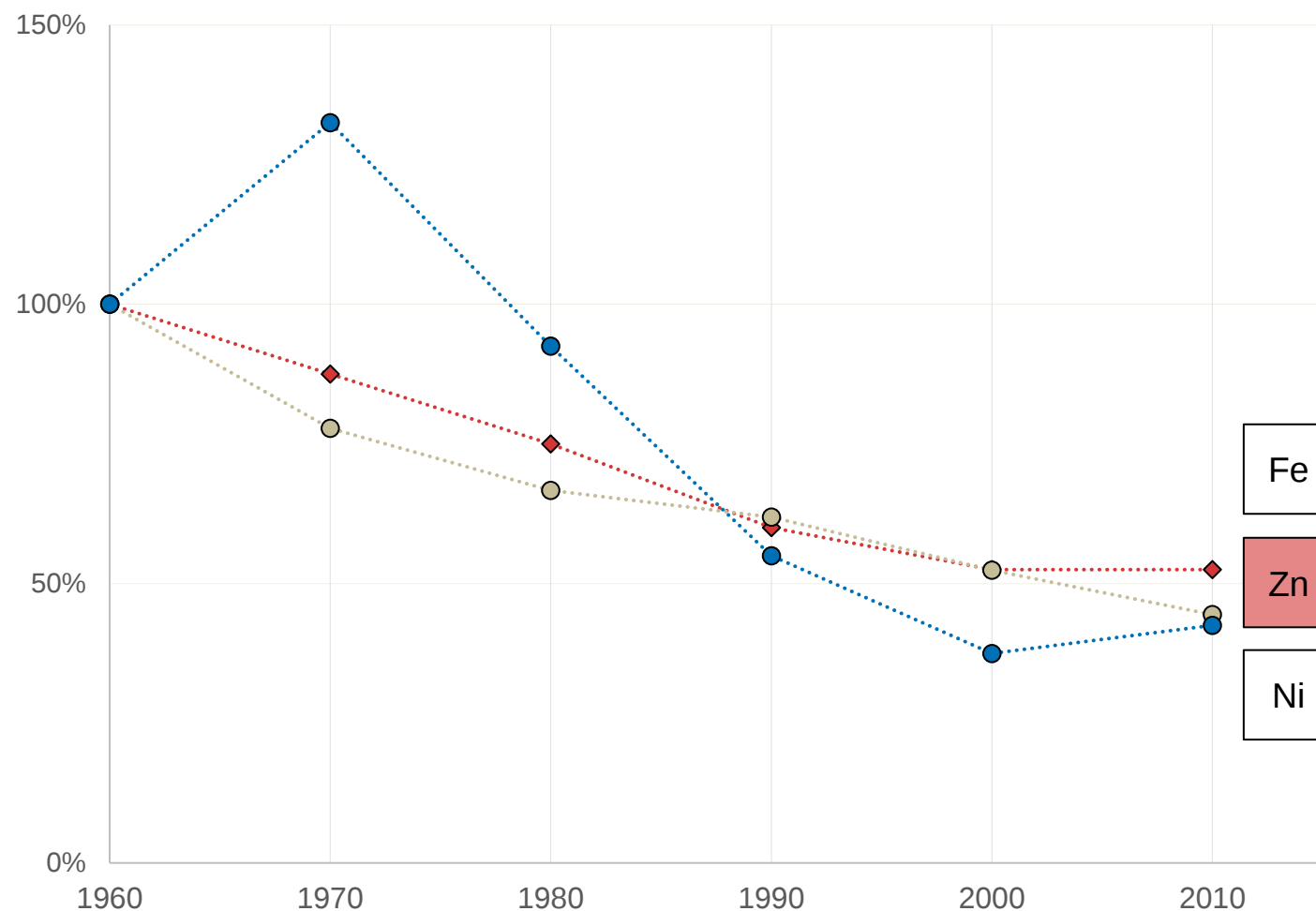

Hotspots van bevolking en vee

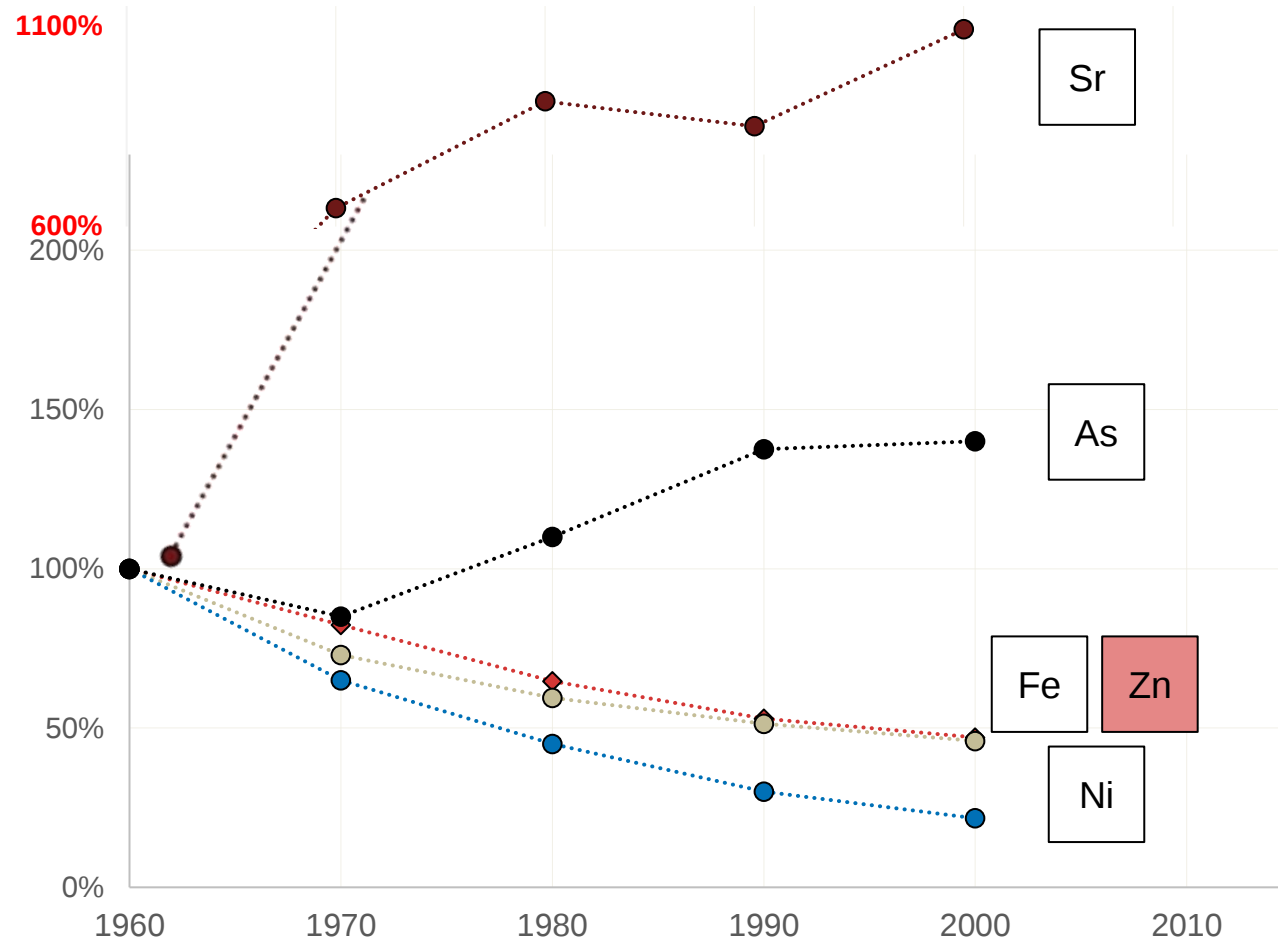
Figuur 2.3 Aantallen pluimvee en varkens per locatie (bron Steinfeld et al., 2006) Source: Mest en metropolen concept 20181224

Minder belangrijke sporenelementen in granen

Debnath et al. 2023; <https://doi.org/10.1038/s41598-023-48488-5>

Minder belangrijke sporenelementen, meer giftige metalen in rijst

Debnath et al. 2023; <https://doi.org/10.1038/s41598-023-48488-5>

Leidende principes

Renewable

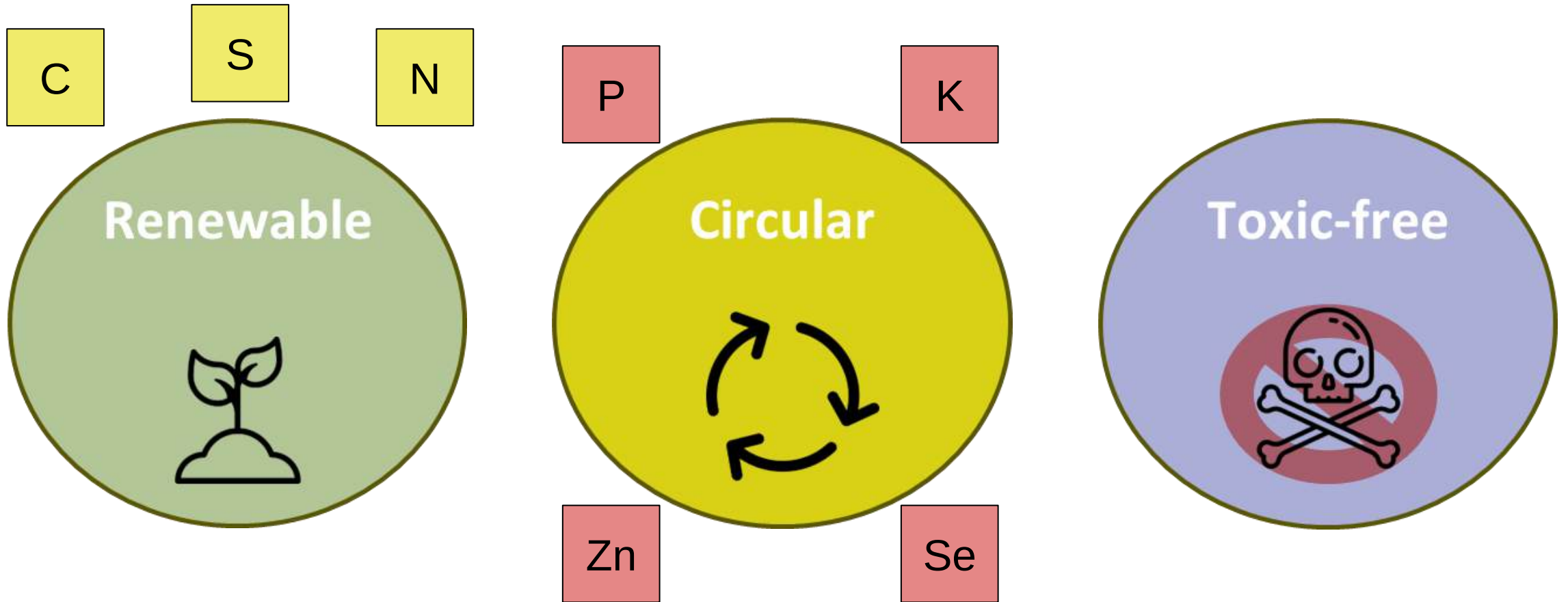
Circular

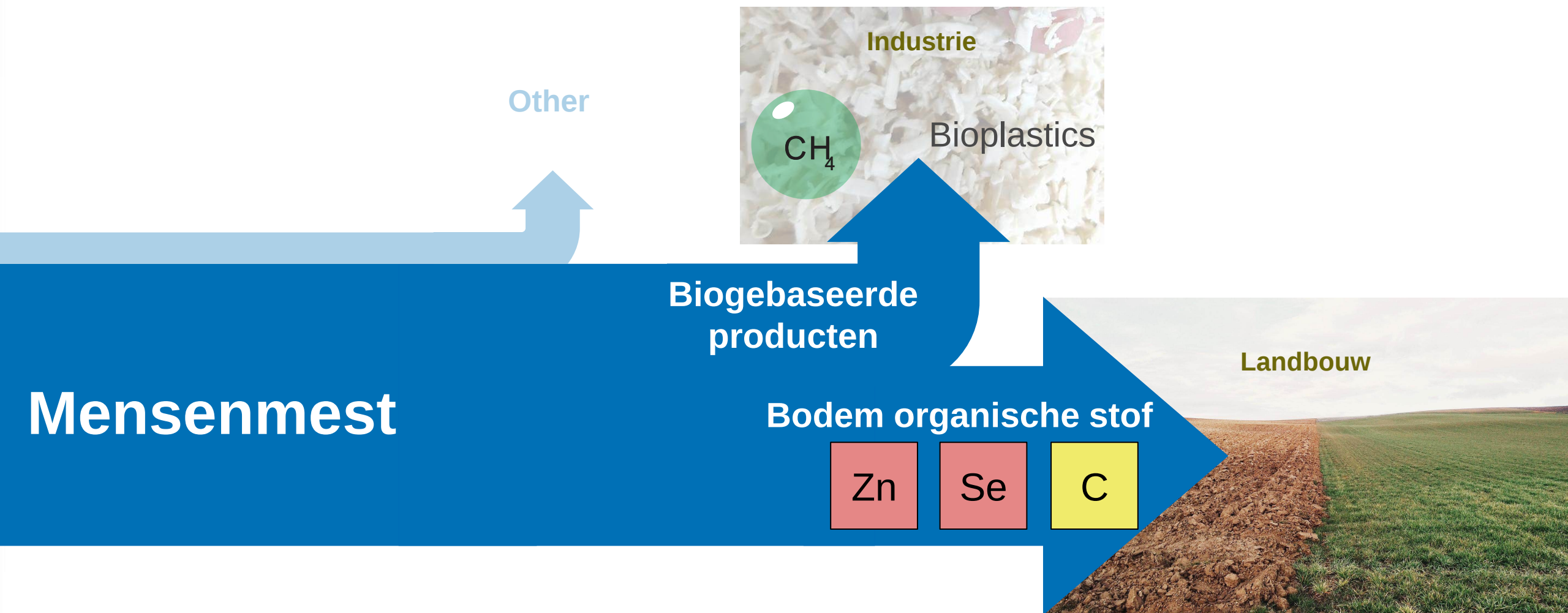
Toxic-free

Leidende principes

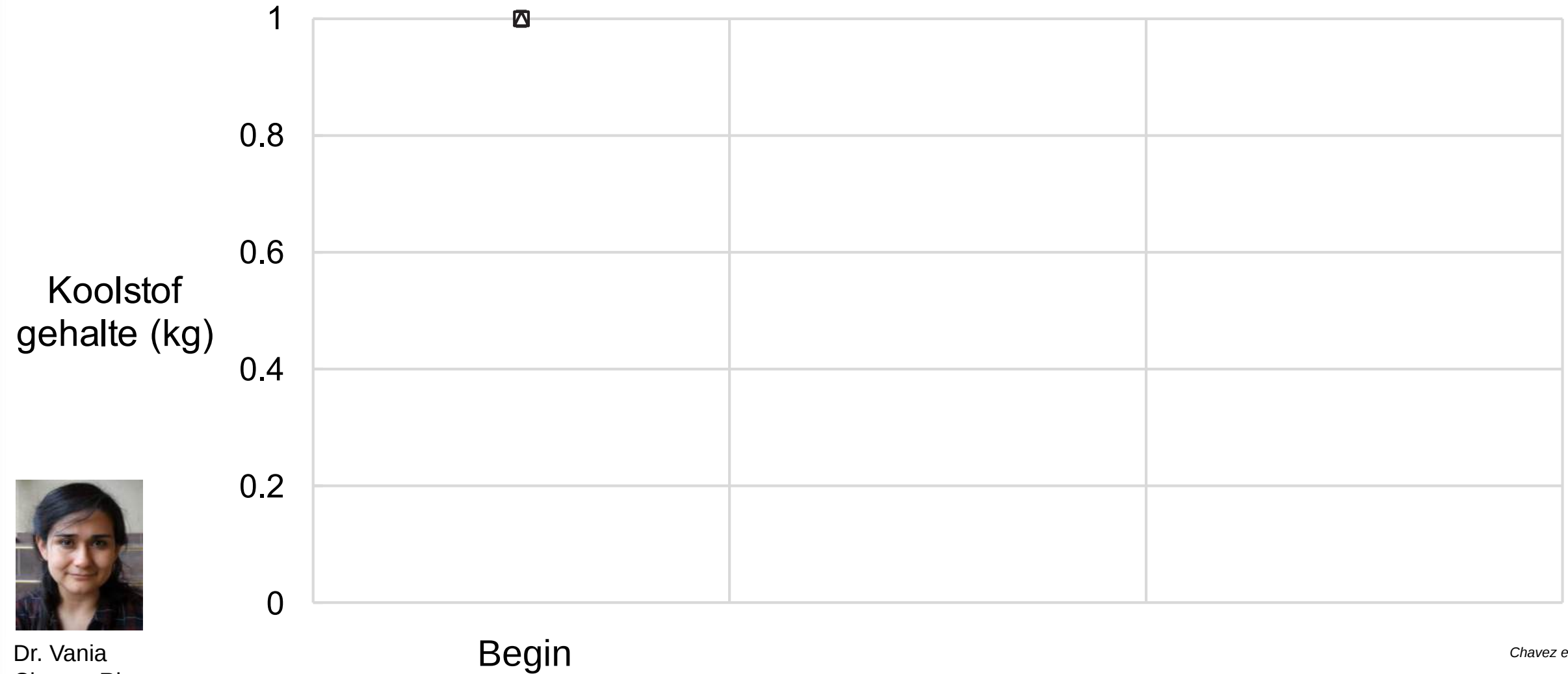

Biogebaseerde producten of landbouw?

Meer koolstof in bodem met ferment en digestaat

C

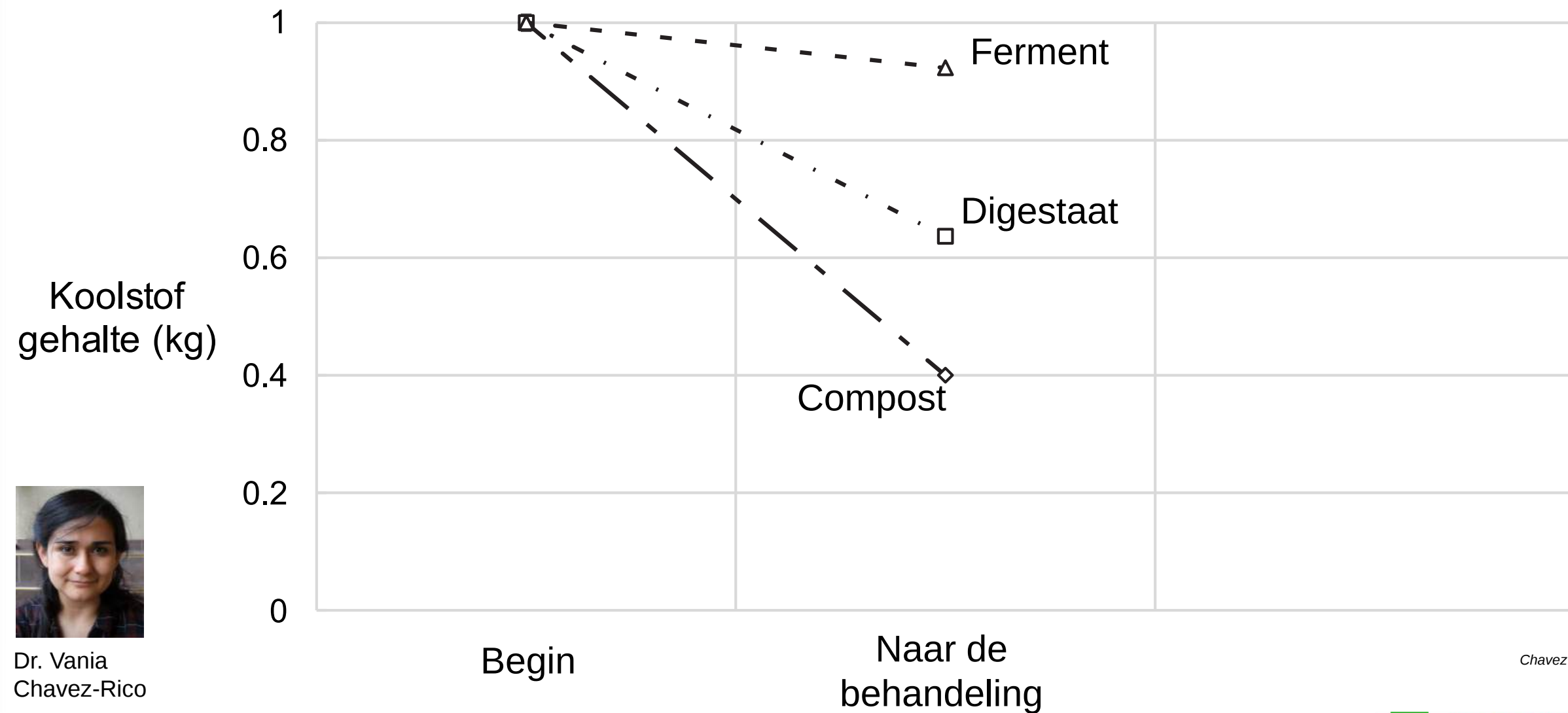
Chavez et al. (2022)

Dr. Vania
Chavez-Rico

Meer koolstof in bodem met ferment en digestaat

C

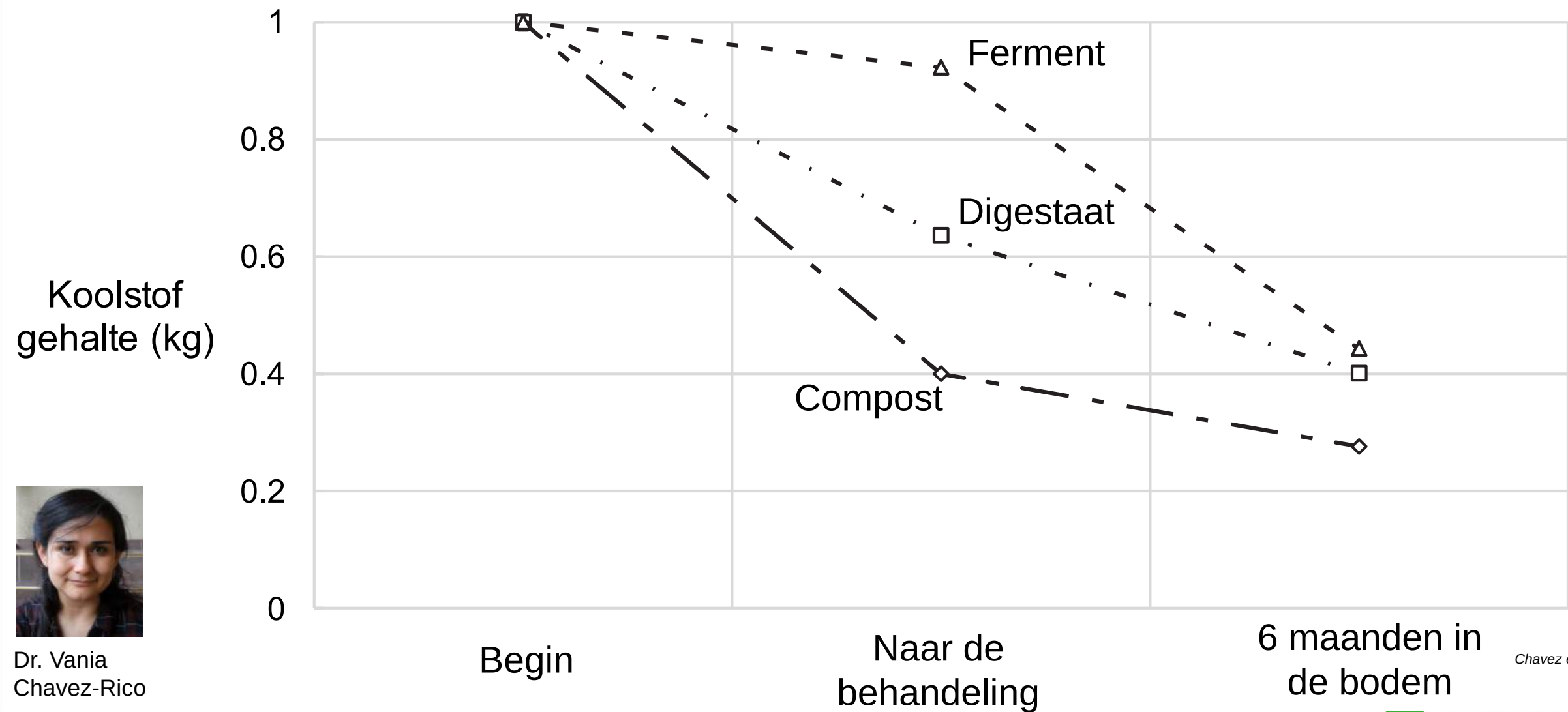
Chavez et al. (2022)

Dr. Vania
Chavez-Rico

Meer koolstof in bodem met ferment en digestaat

C

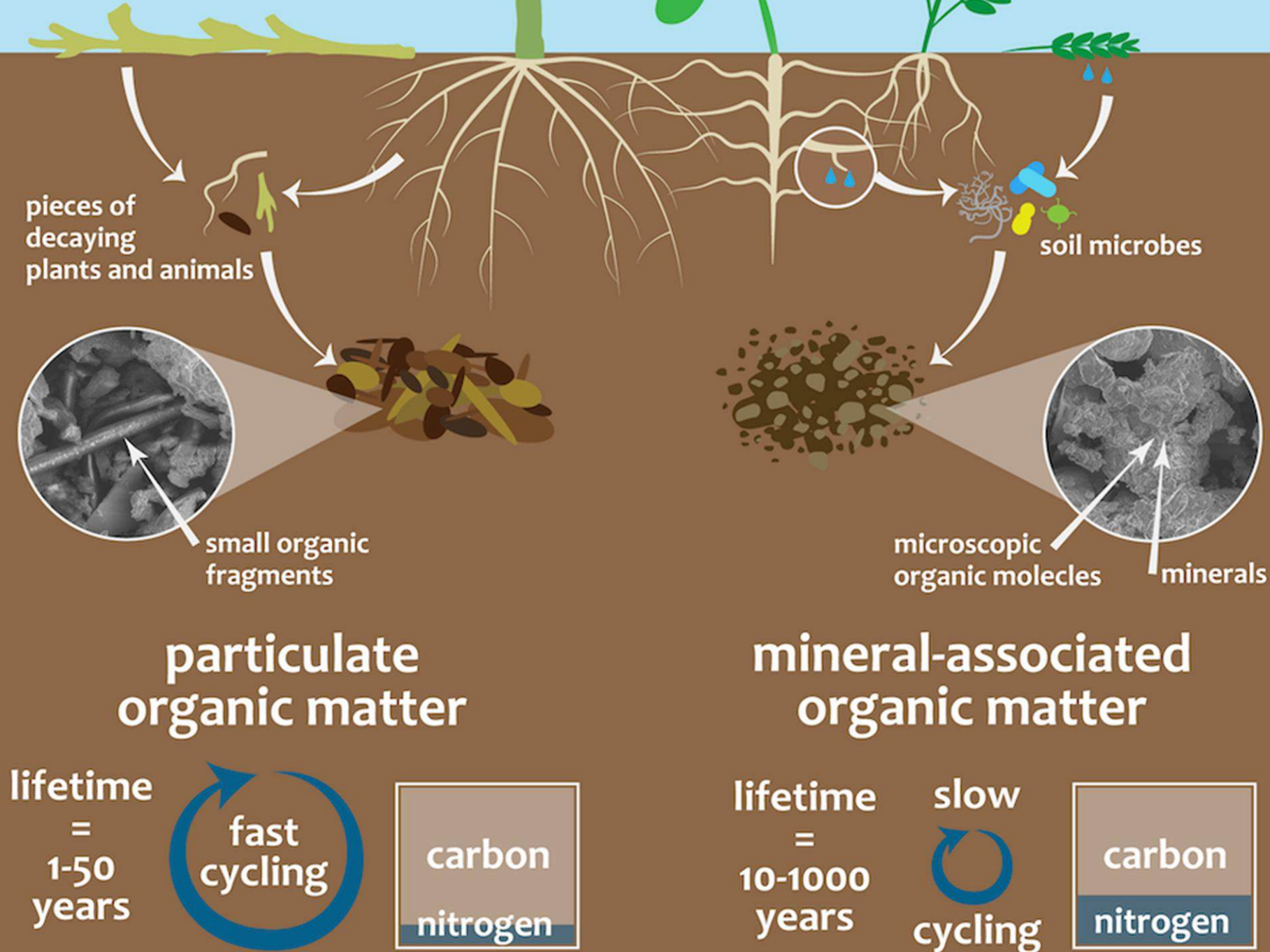

Dr. Vania
Chavez-Rico

Digestaat leidt tot organische stof van hogere kwaliteit in de bodem

C

- **Compost** → Particulate organic matter (**POM**)
- **Digestate** → Mineral associated organic matter (**MAOM**)

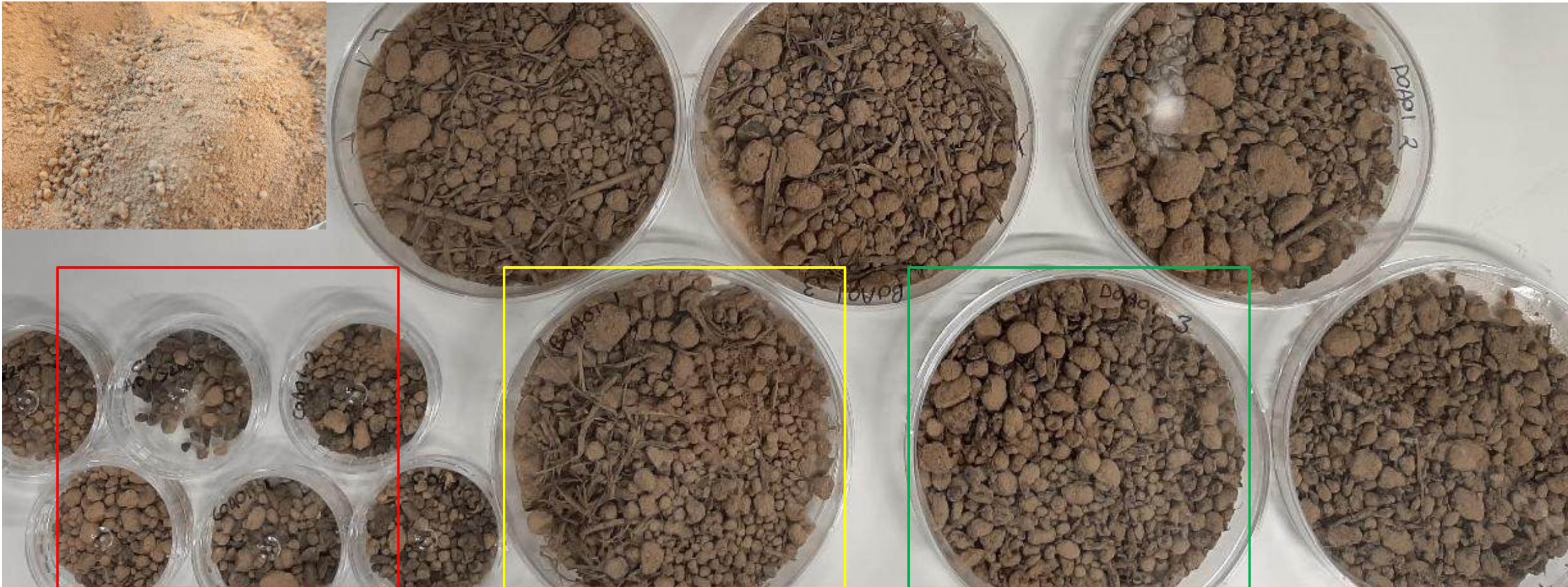

Mix – Macroaggregate

Taken by Vania Chavez

Verschillend per behandeling

C

Chavez et al. (2022)

Compost

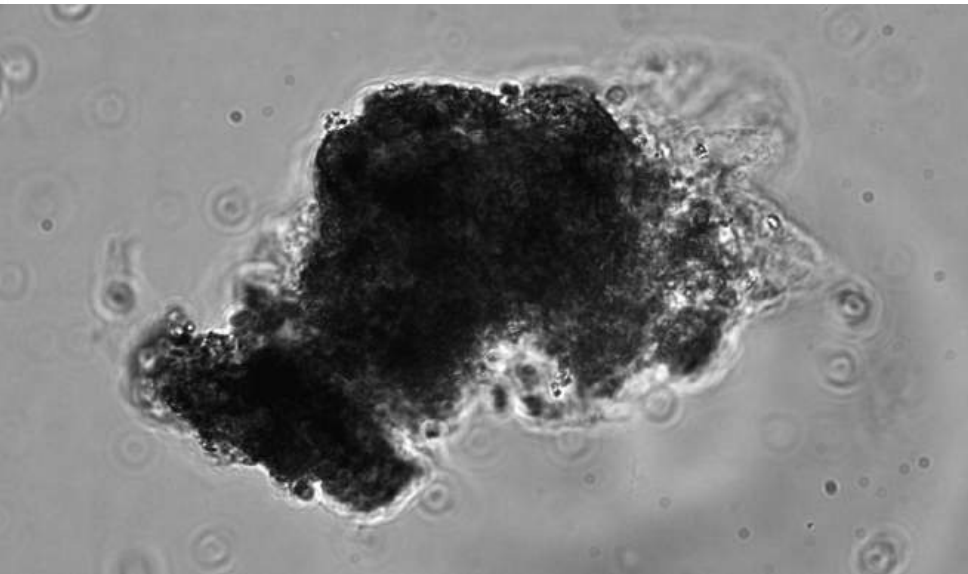
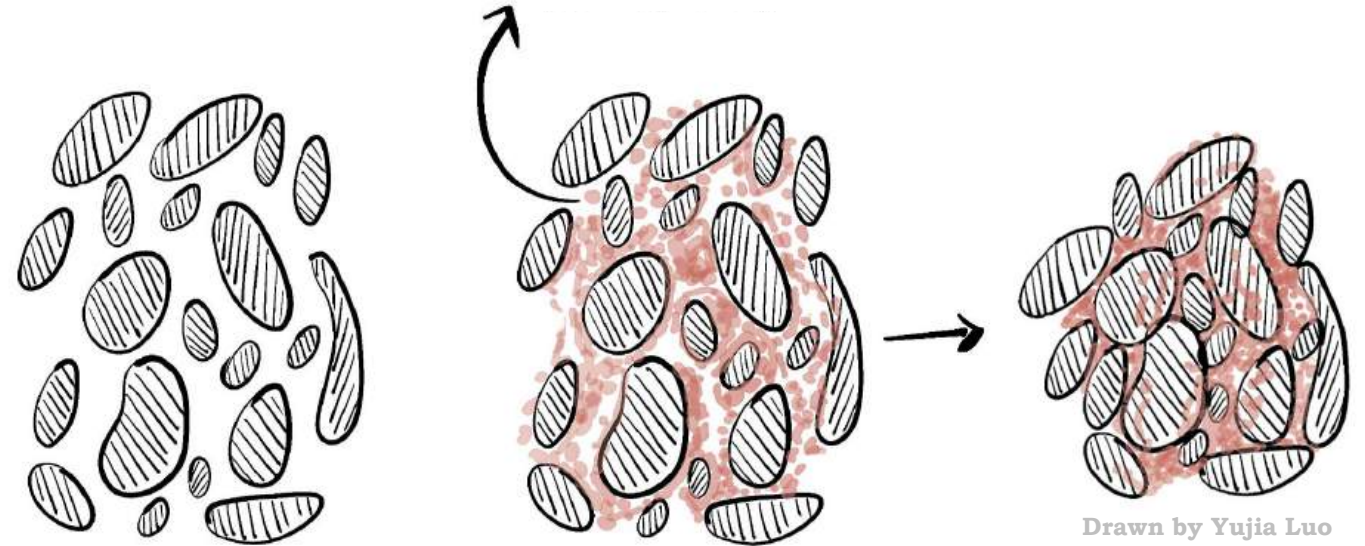
Ferment

Digestaat

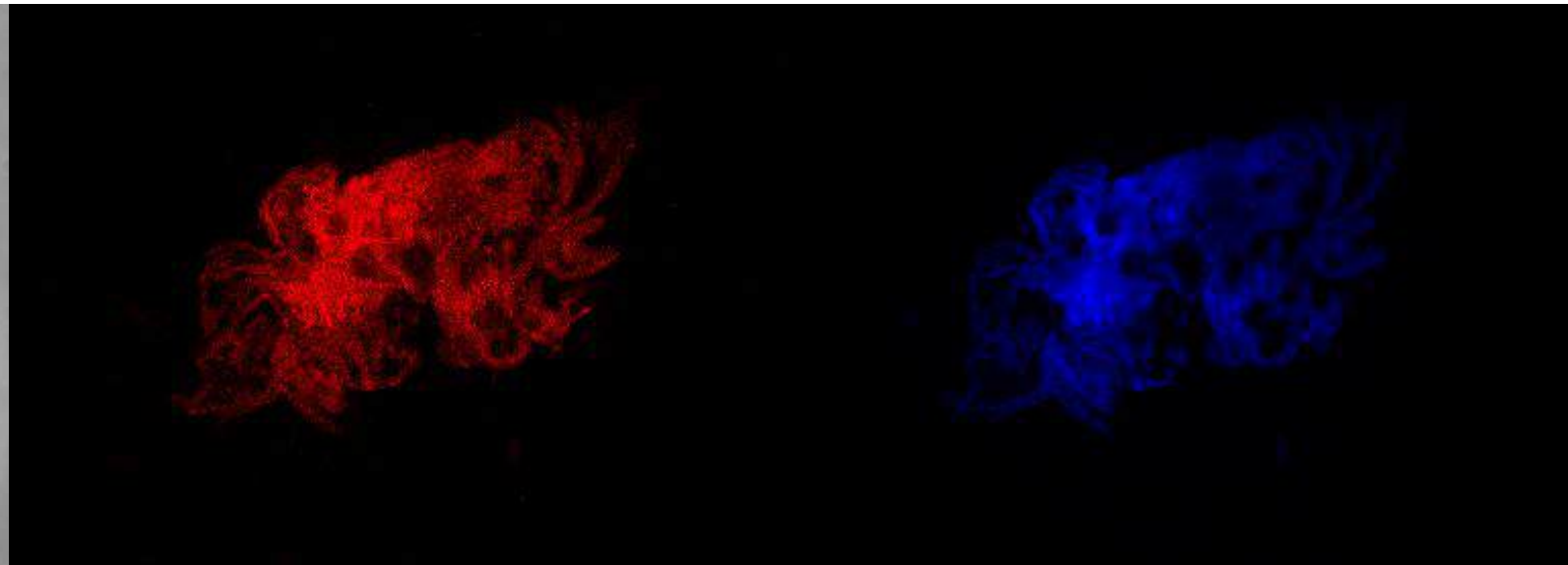
Microorganismen produceren EPS Lijm van de bodem

Dr. Yujia Luo

Soil Particle

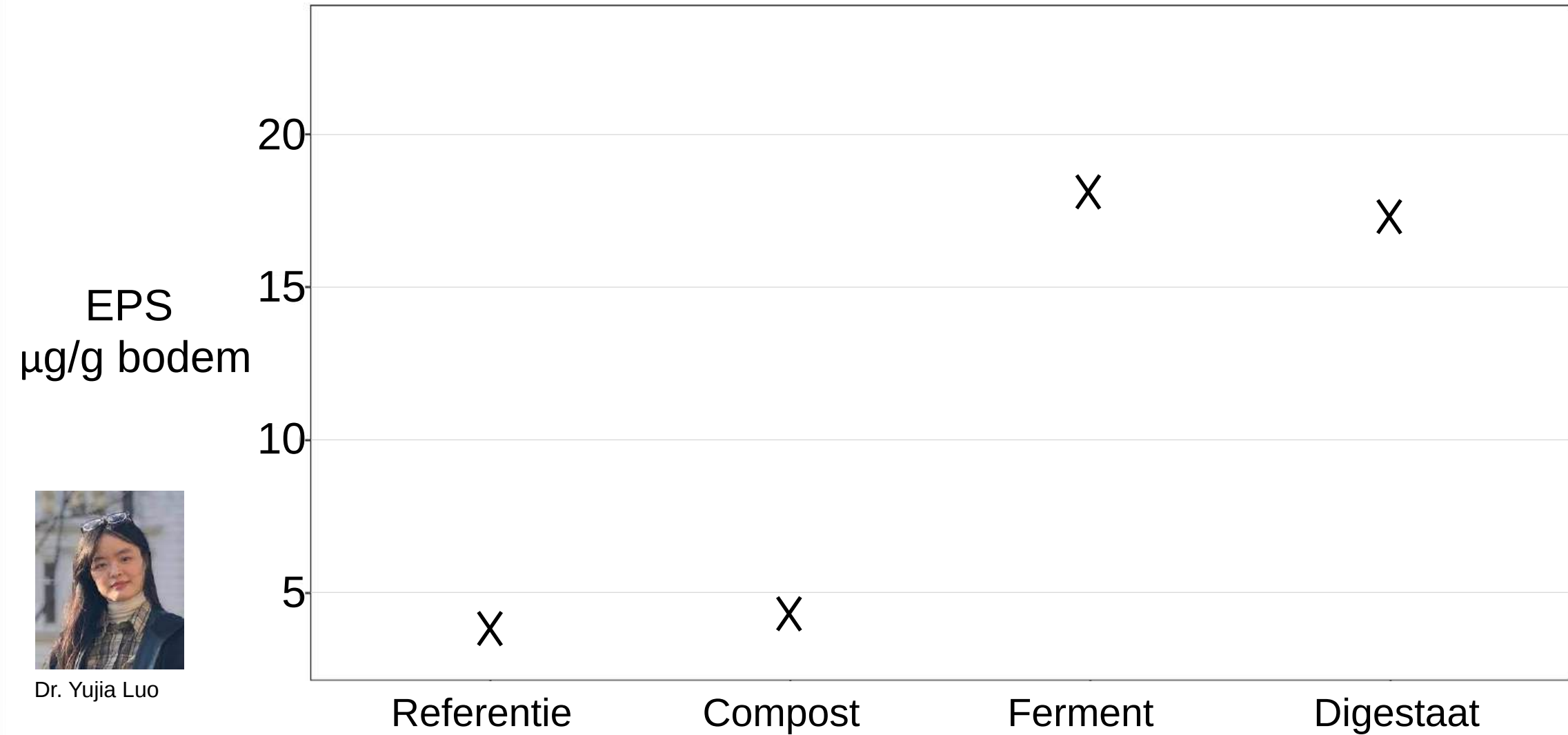

DNA from living cells

EPS

Meer EPS van fermentatie en vergisting

C

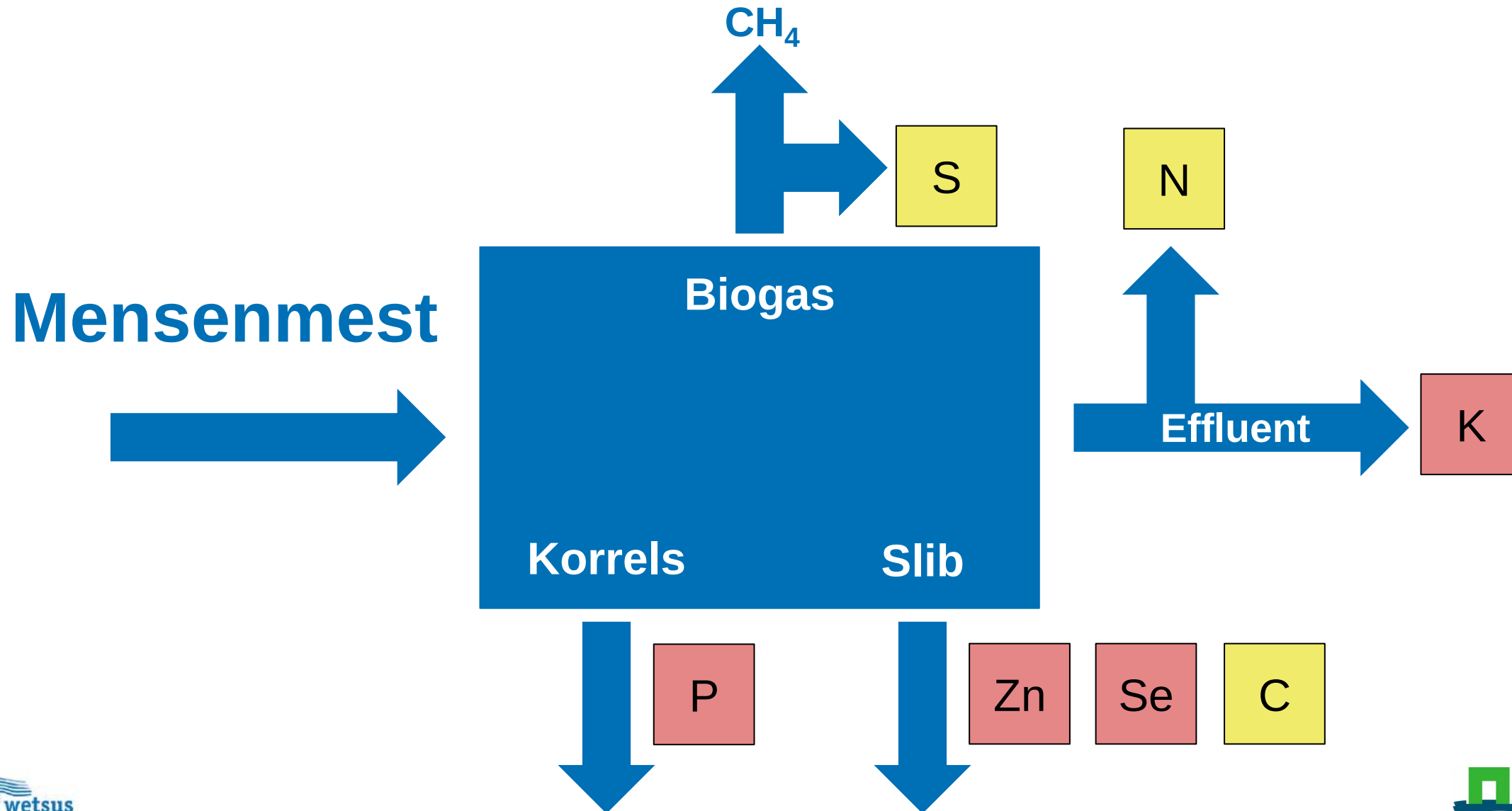
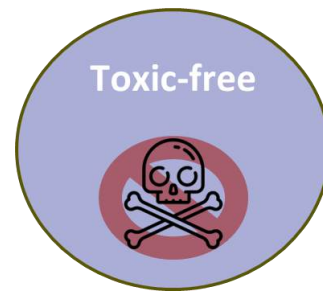

Dr. Yujia Luo

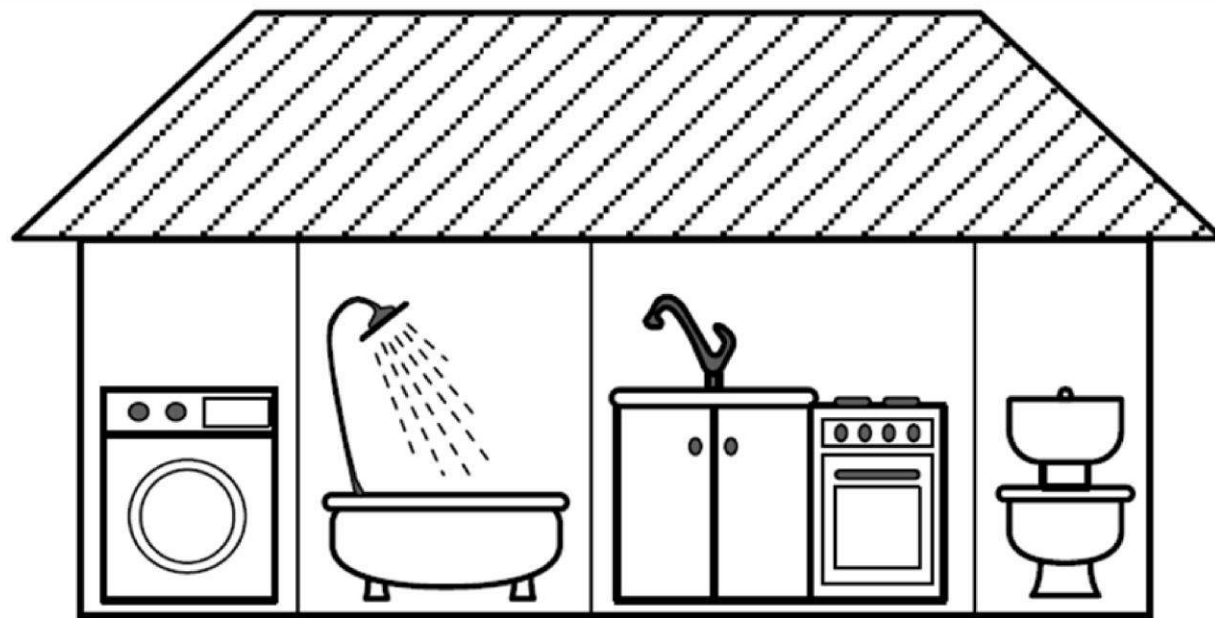
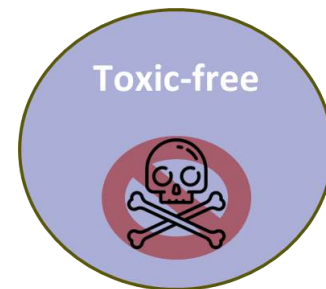
Source: Luo et al. 2022

Anaërobe vergisting als hergebruikmotor

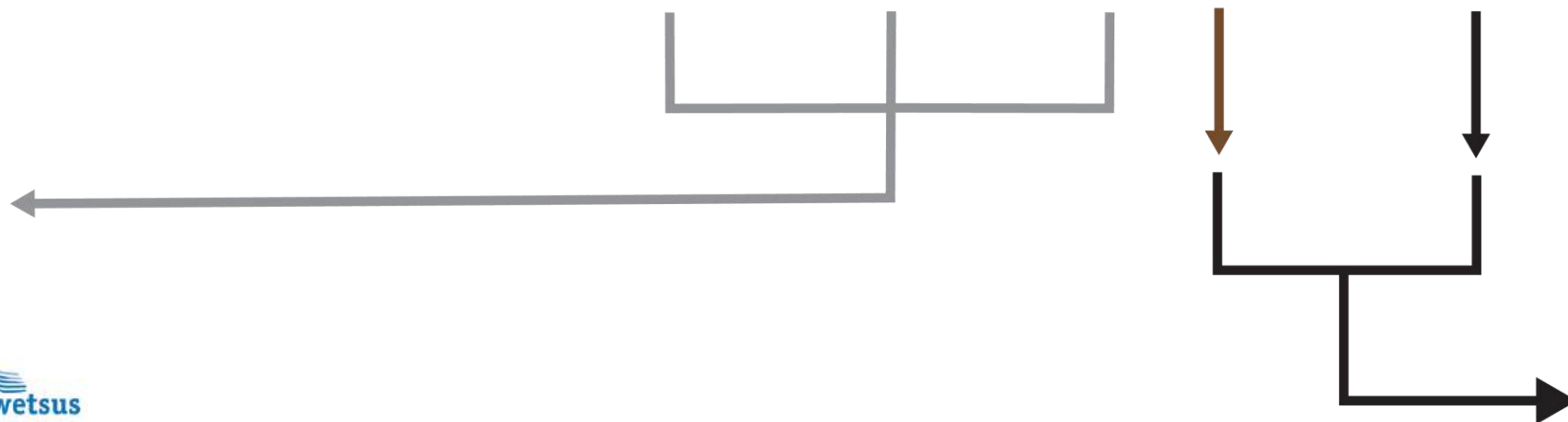
Bron gescheiden sanitatie

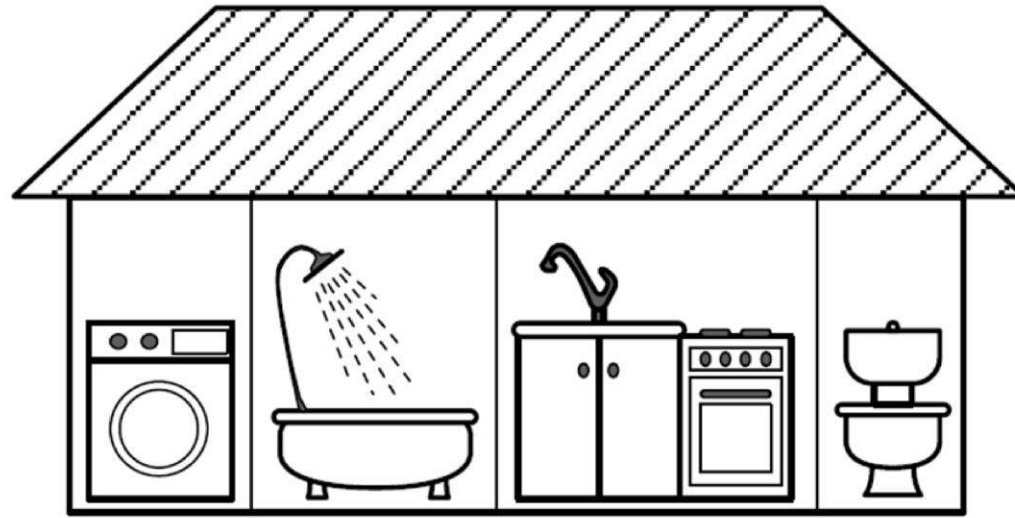
Grijswater

Groenafval
GFT

Zwart water
Urine + Feces

Toxic-free

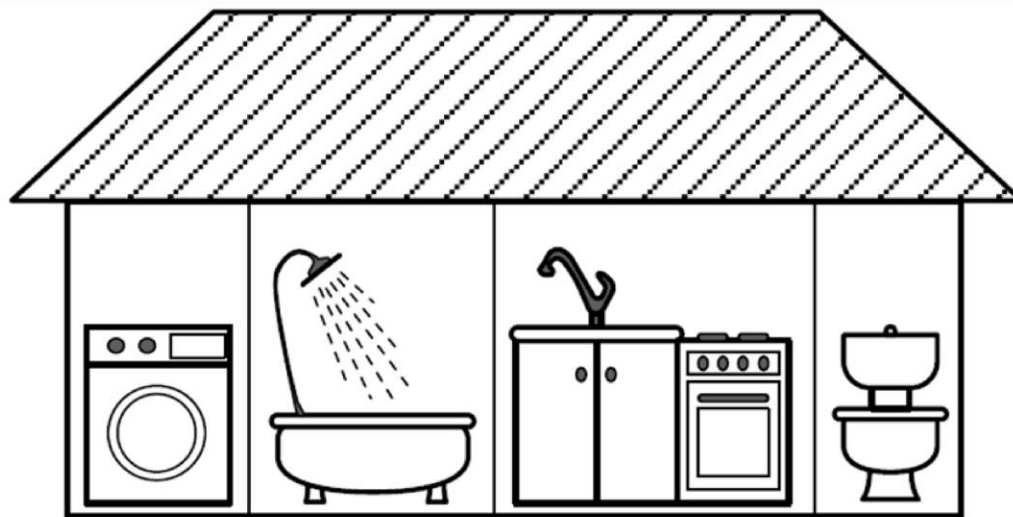

Zwart water
Urine + Feces

Bron gescheiden sanitatie

Toxic-free

Grijswater

Groenafval
GFT

Zwart water
Urine + Feces

Biogas

Stikstof & Kalium

Landbouw

Eerste pilot 32 huizen| Sneek, NL

207 woningen| Sneek, NL

2000 woningen | Helsingborg, SE

2000 woningen | Leeuwarden, NL

Schoon slib met sporenelementen

Black water sludge

	Conc. mg/mg TS	NL guideline
Zn	284	300
Ni	13	30
Cu	47	75
Cr	39	75
Hg	0,01	0,75
Cd	0,71	1,3
Pb	1,4	100
As	0.31	15

Source: Cunha et al. 2020

Teruggewonnen P is gezonder

Kunstmest P

Cd 23

Sr 1057

U 141

Cr 148

mg kg⁻¹_{TS}

Recovered P

0.18

n.d.

n.d.

39

Source: Cunha et al. 2020

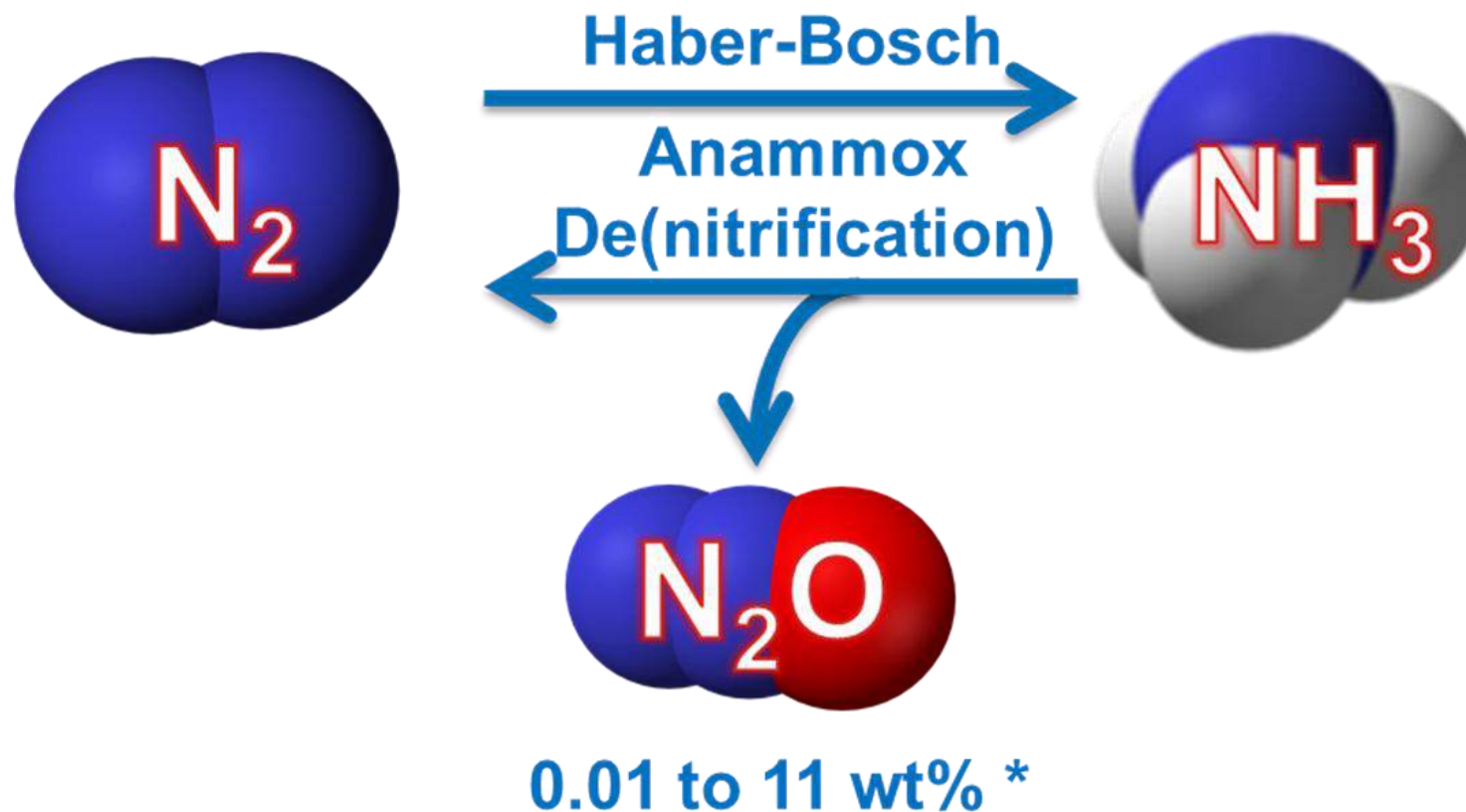
6KV

X3,000

5µm

Stikstof, een energie- en klimaatuitdaging

N

Teruggewonnen stikstof is zuiniger en schoner

N

Kunstmest N

Energie MJ kg⁻¹_N 51

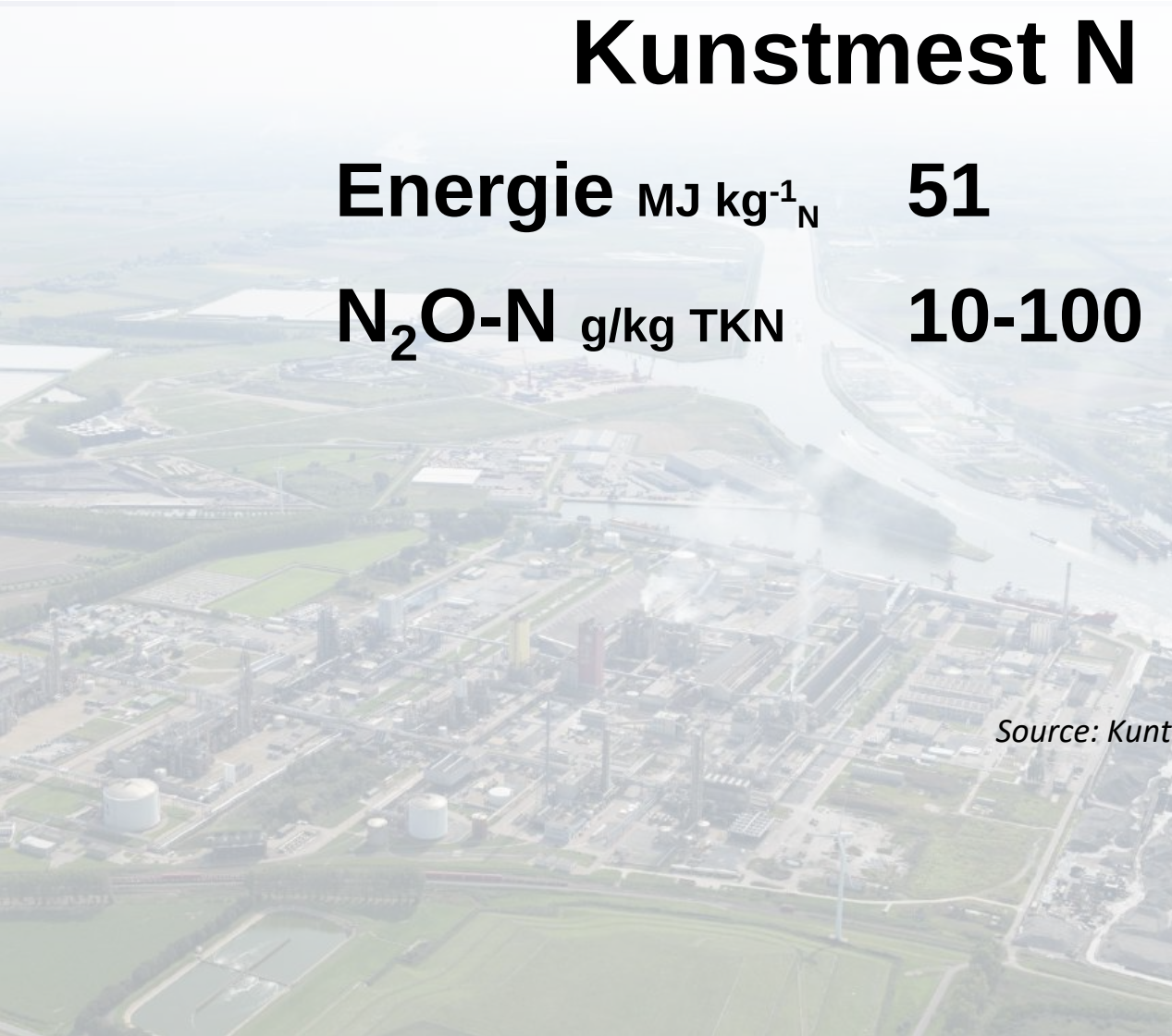
N₂O-N g/kg TKN 10-100

Recovered N

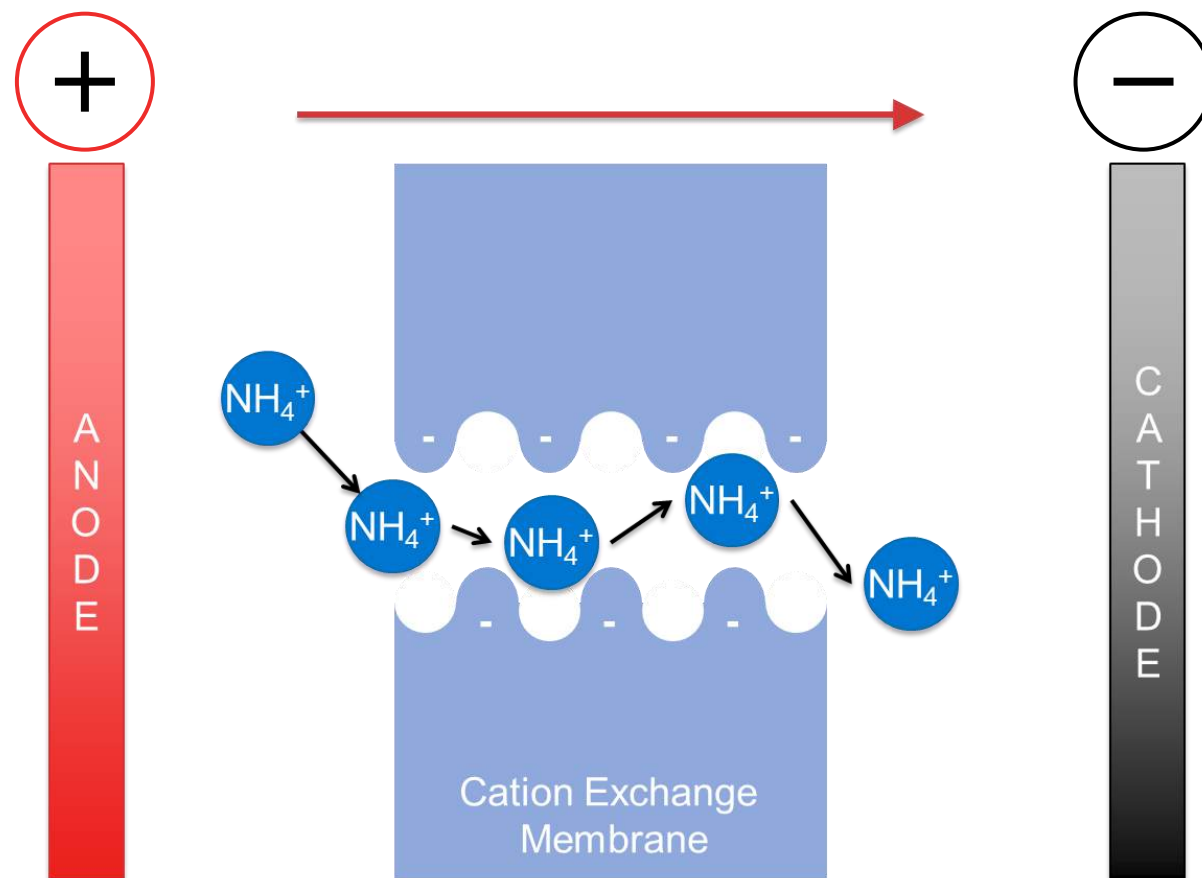
13

0

Source: Kuntke et al. 2017

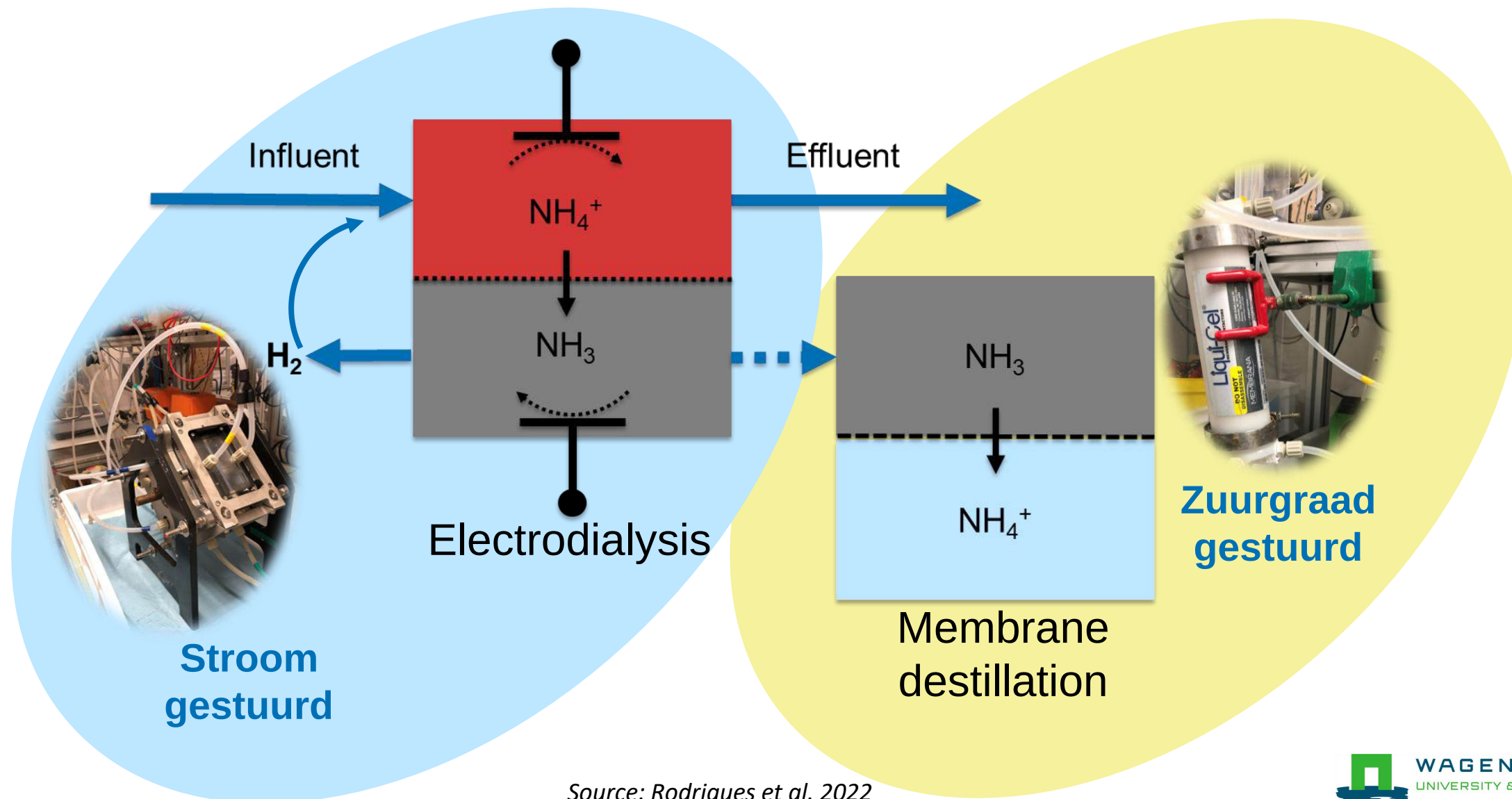

Ammoniakextractie aangedreven door stroom

Nafion (N117),
Fumasep (FKS),
Ralex (CMH)

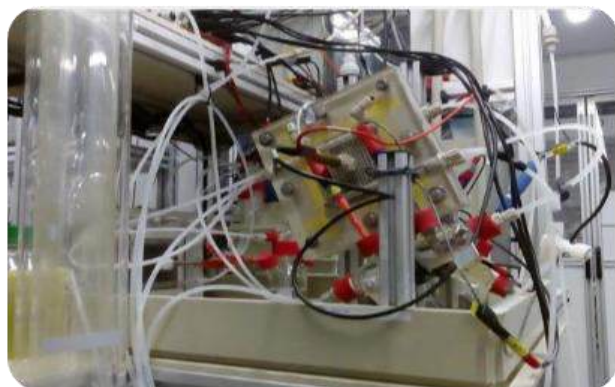
Ammoniak terugwinning, een tweestapsproces

Source: Rodrigues et al. 2022

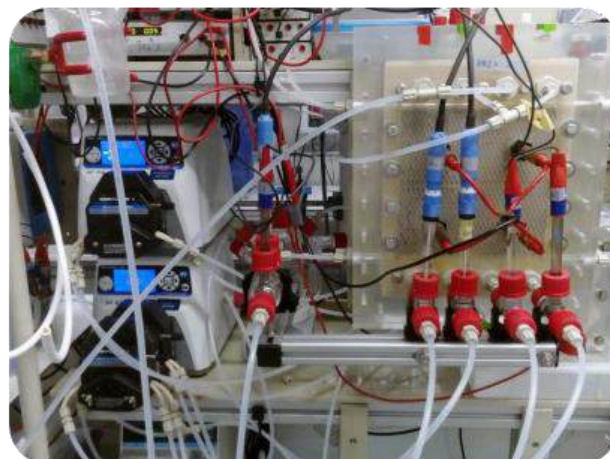
Van idee tot proces

100 cm²

2017
1 L/d
>5 g_N/d

400 cm²

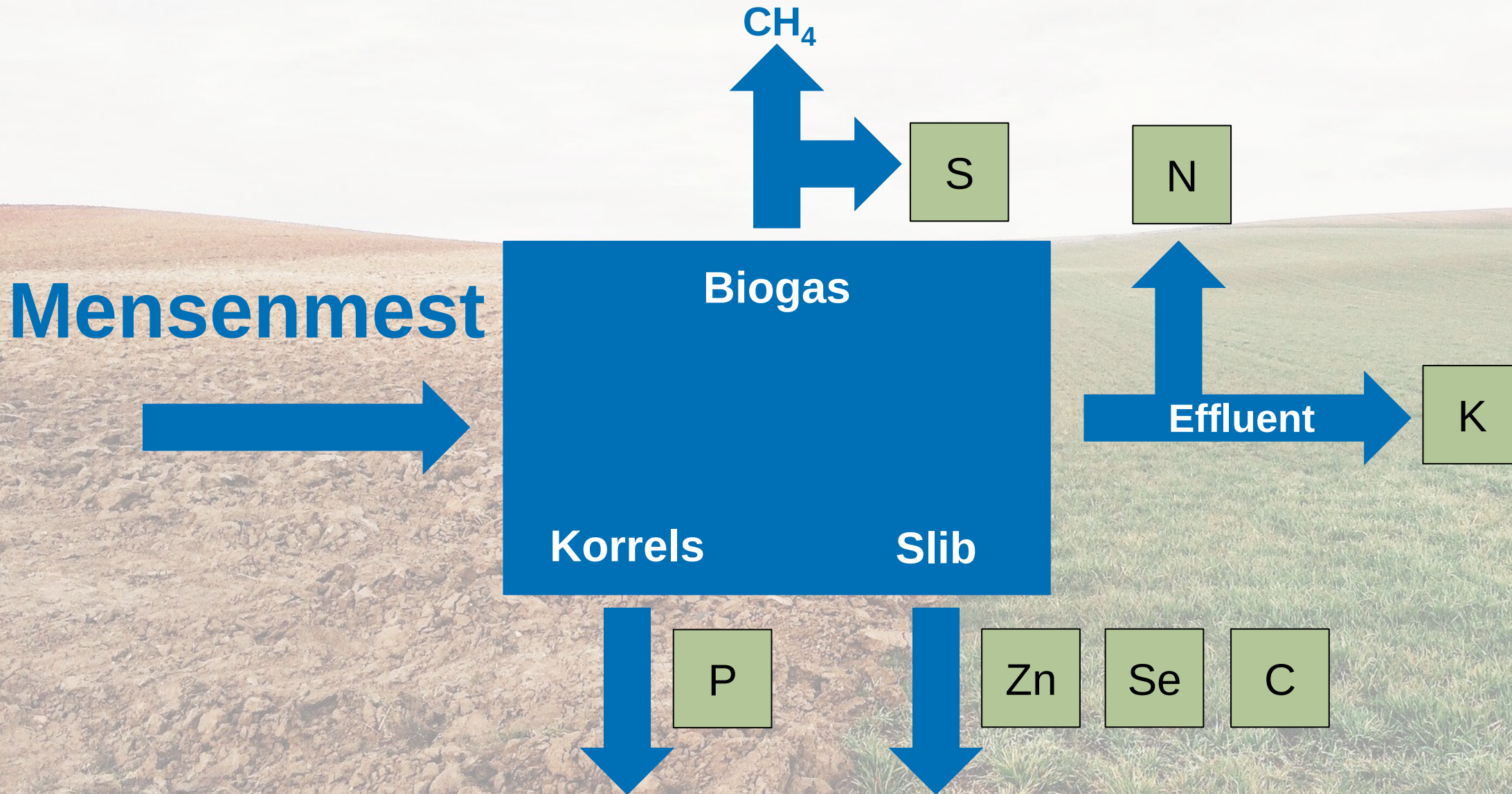
2018
10 L/d
>50 g_N/d

~ 30000 cm²

2019
1000 L/d
>1000 g_N/d

Anaërobe vergisting als hergebruikmotor

Thema-avond bodem, dinsdag, 18 november 2025

[https://www.wetsus.nl/
events/themaavond-bodem-
2025/](https://www.wetsus.nl/events/themaavond-bodem-2025/)

PIETER VAN DER VALK

Holy 🍌 ?

Wat is de waarde van jou poep?

Delfse historie van de holy ... 🍌

1871
1920
1947
1974

Foto: 1915

De landbouw van toen...

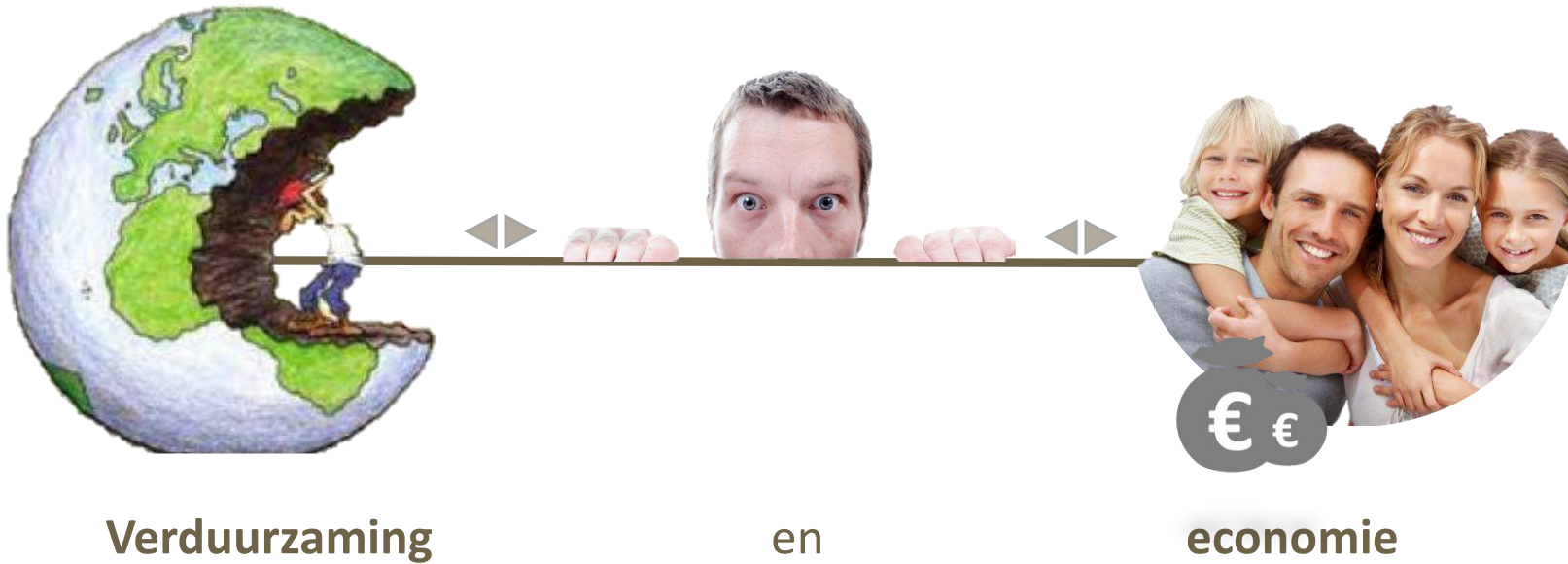

Resultaat is een 100% productie gedreven voedselsysteem
(output gedreven systeem)

Agricycling
benut de bodem

En waar staan we nu anno 2025?

Stel dat jou

...het verschil kan maken

The background of the right side of the image is a photograph of a grassy field at sunrise or sunset. Two cows are grazing in the field. The sky is filled with clouds, and the sun is low on the horizon, creating a warm, golden glow. Overlaid on this image is the 'Agricycling' logo, which features a stylized leaf with a circular arrow around it. Below the logo, the text 'benut de bodem' is written in a smaller font.
Agricycling
benut de bodem

OUTPUT

PRODUCTIE
VAN GEZOND
VOEDSEL

CONSUMPTIE
DOOR DE
SAMENLEVING

LANDELIJK
GEBIED

Bodem is de enigen plek waar
we echt kunnen recyclen

STEDELIJK
GEBIED

BODEMOPNAME
EN VERBEETERING
BODEMLEVEN

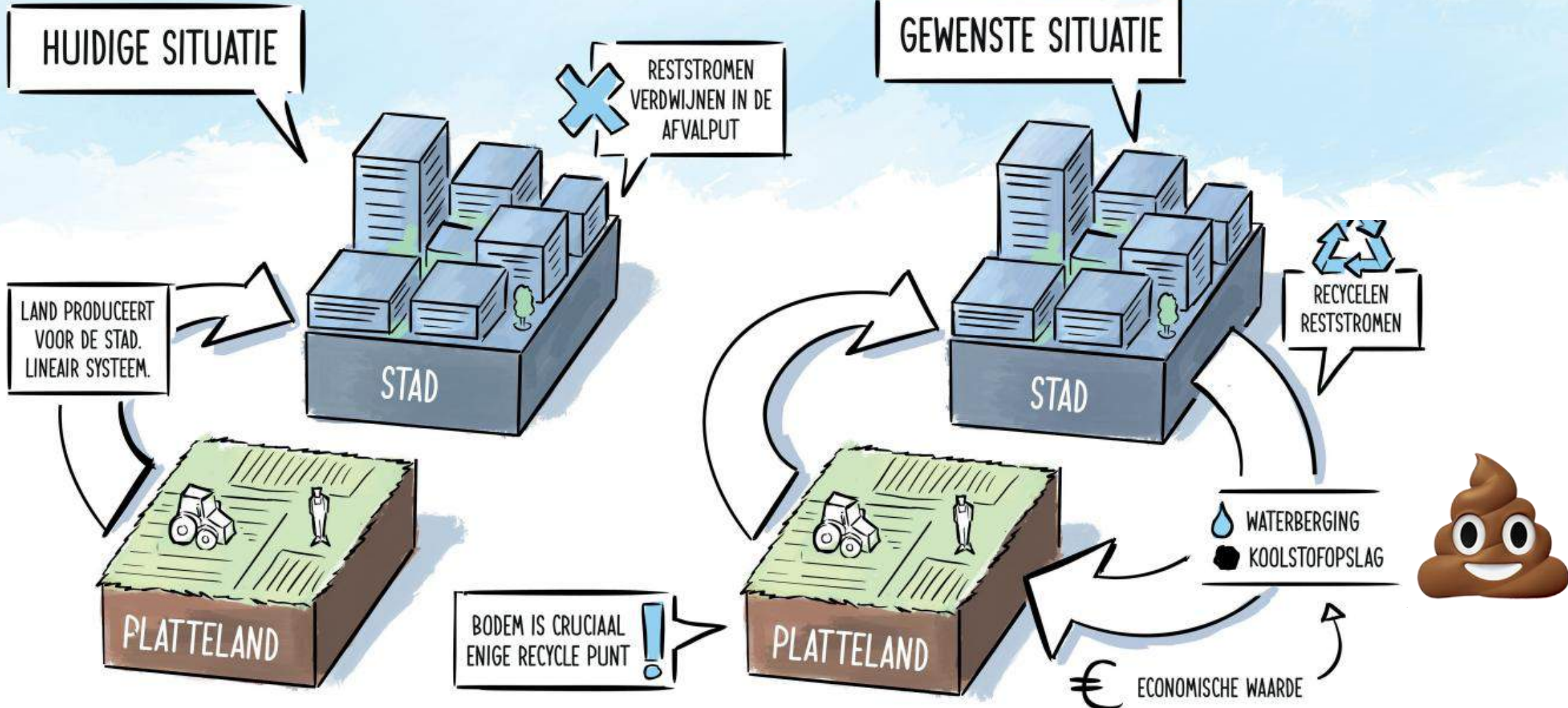

MEST/FESTSTROMEN
VANUIT SAMENLEVING

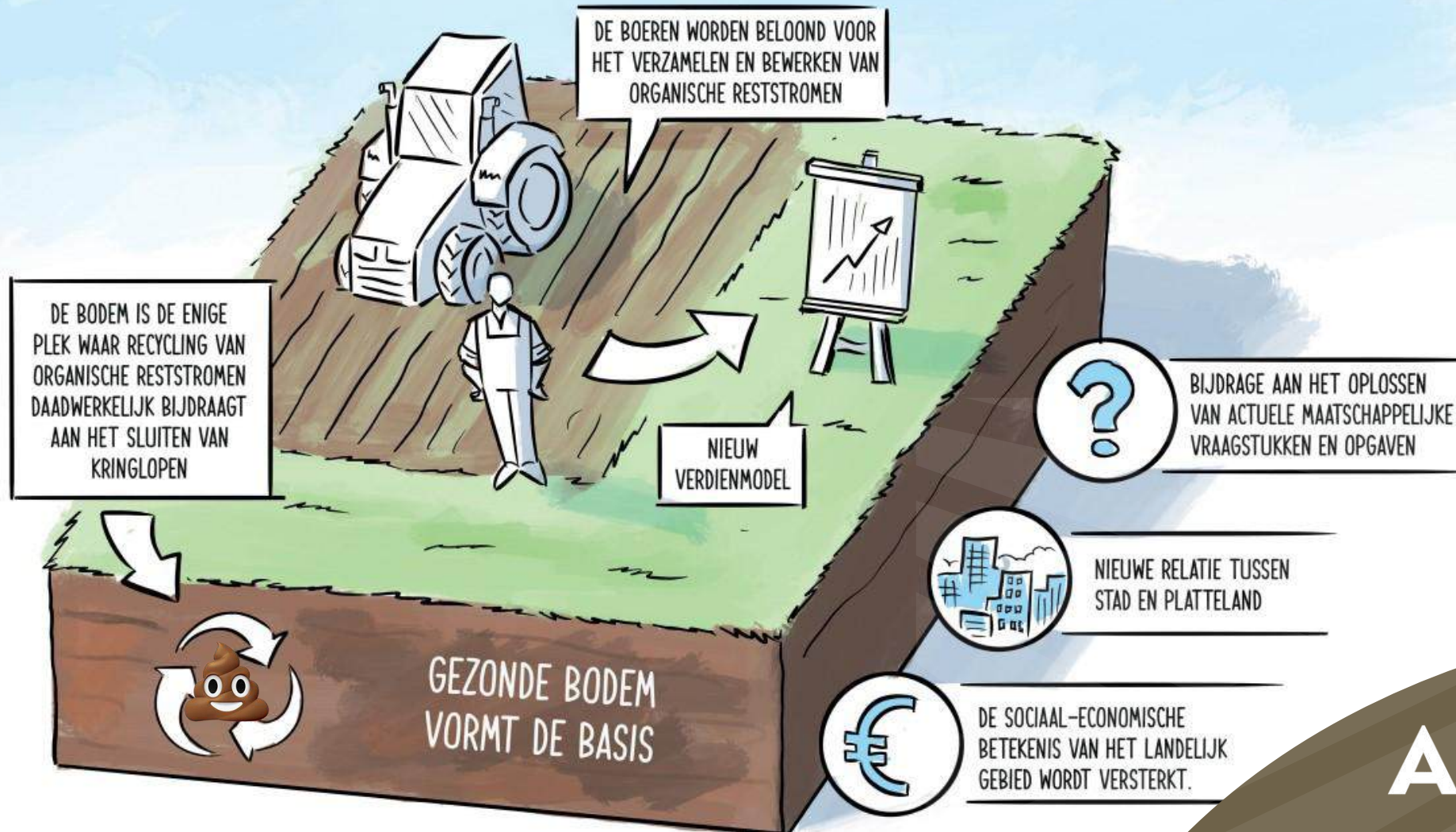
INPUT

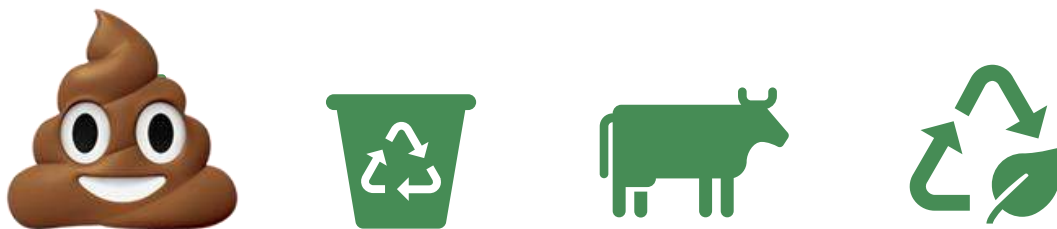
WEDERKERIGHEID TUSSEN STAD EN PLATTELAND

VAN PRODUCTIE MAXIMALISATIE NAAR OPTIMALISATIE

BOEREN COLLECTIEF

Agricycling

benut de bodem

Data analyse reststromen

- Minerale samenstelling
- Organische stof

Data analyse bodem

- Gebruik
- Soort
- Biologie

Akkerbouwer
kleigrond
Pootgoed/uien/bieten/graan
2,5% organische stof

Melkveehouder
Kleigrond
Grasland
10% organische stof

Akkerbouwer
zandgrond
aardappelen/uien/bieten/graan
1,2% organische stof

Melkveehouder
Veengrond
Grasland
35% organische stof

Stel dat.....

.....we niet denken in efficiëntie,
maar in effectiviteit...

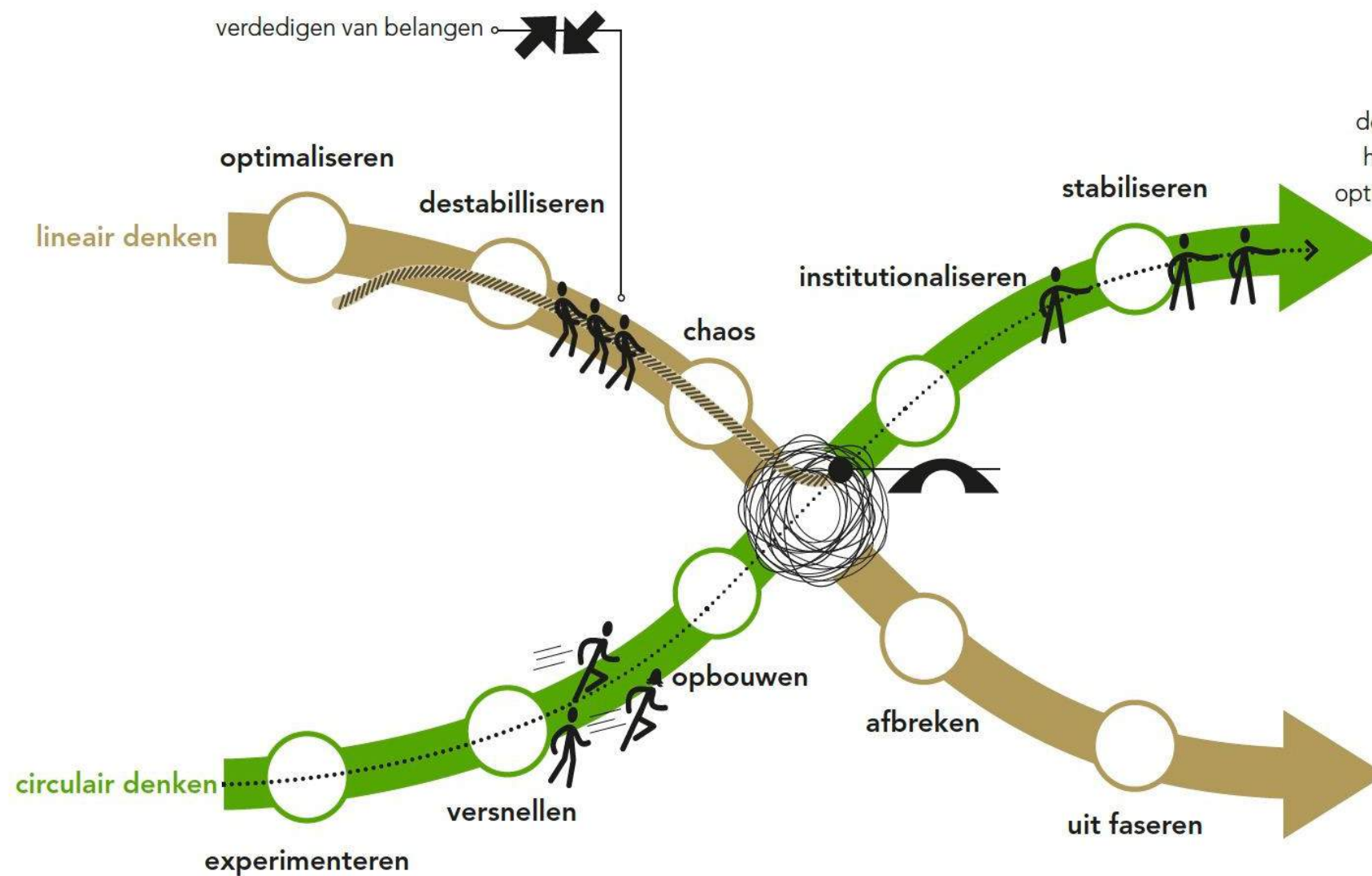
..... Nederland daar gidsland voor
wordt...

Stel dat, dan is jou de holy grail

Agricycling

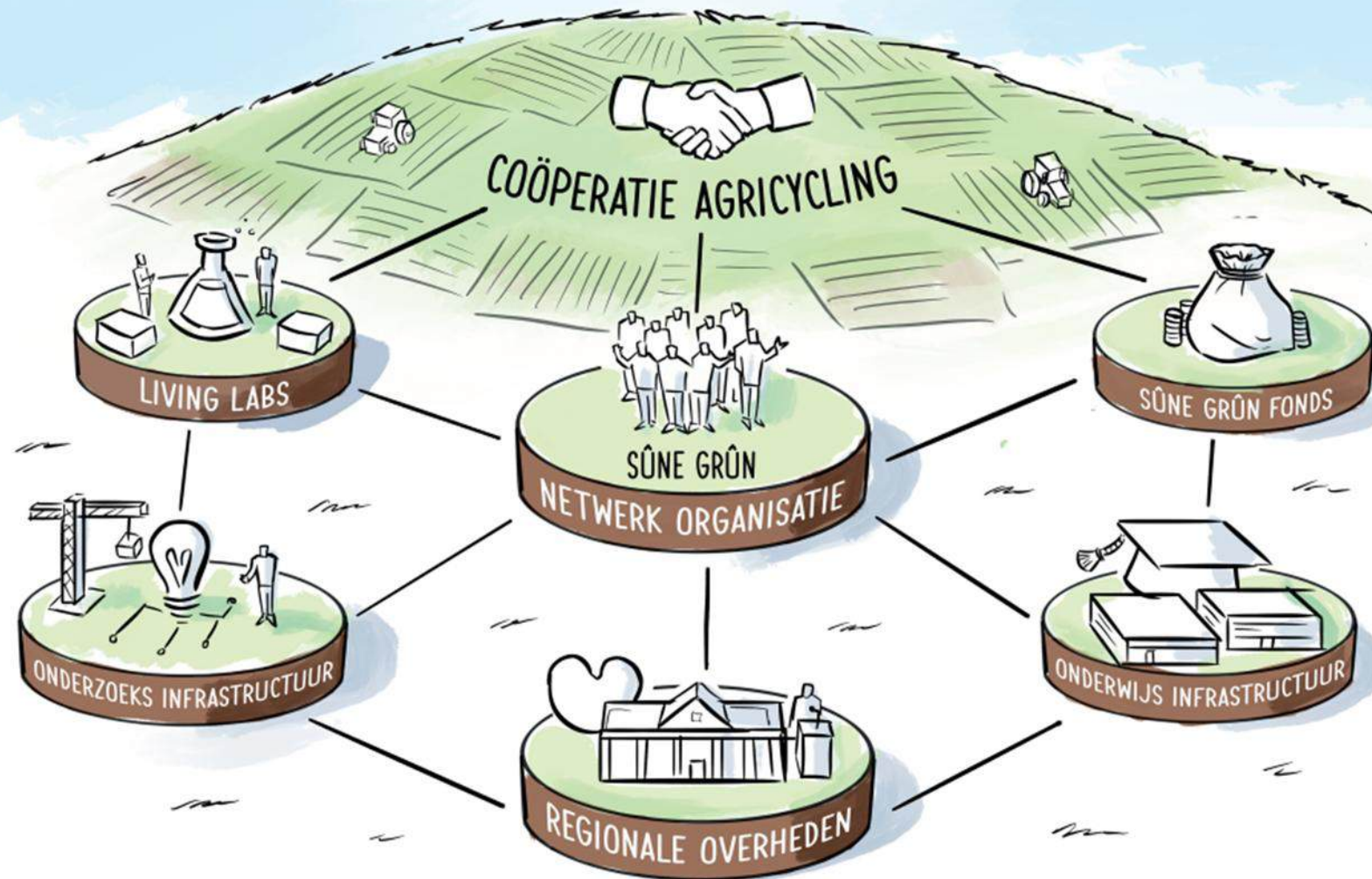
benut de bodem

Hoe zorgen we voor de verandering?

1. We moeten eigenaarschap beleggen en organiseren. Geef verandering een **gezicht en eigenaarschap**
(Platform voor verbreed verdienmodel voor de boer gericht op meerdere inkomensstromen (Input ipv output))
2. Autonomie is een vereiste;
(losbreken uit bestaande wegen eigenstandige ketenpositie)
3. Alleen ga je sneller, samen kom je verder
(Collectief geeft een handelspositie)
4. Waarde creëren door een propositie te vertalen naar een (brede) waarde...
(Problemen oplossen is geld waard)

SÛNE GRÛN NETWERK

We bouwen aan een
coalition of the willing

Laten we samen bouwen aan een systeem
waar de 🍌 weer holy wordt.

A photograph of a grassy field with two cows grazing at sunrise. The sun is low on the horizon, creating a warm, golden glow and long shadows. The sky is filled with soft, white clouds. The overall mood is peaceful and natural.

Agricycling
benut de bodem

YTSEN STRIKWERDA

Duurzaam Voortschrijdend Inzicht

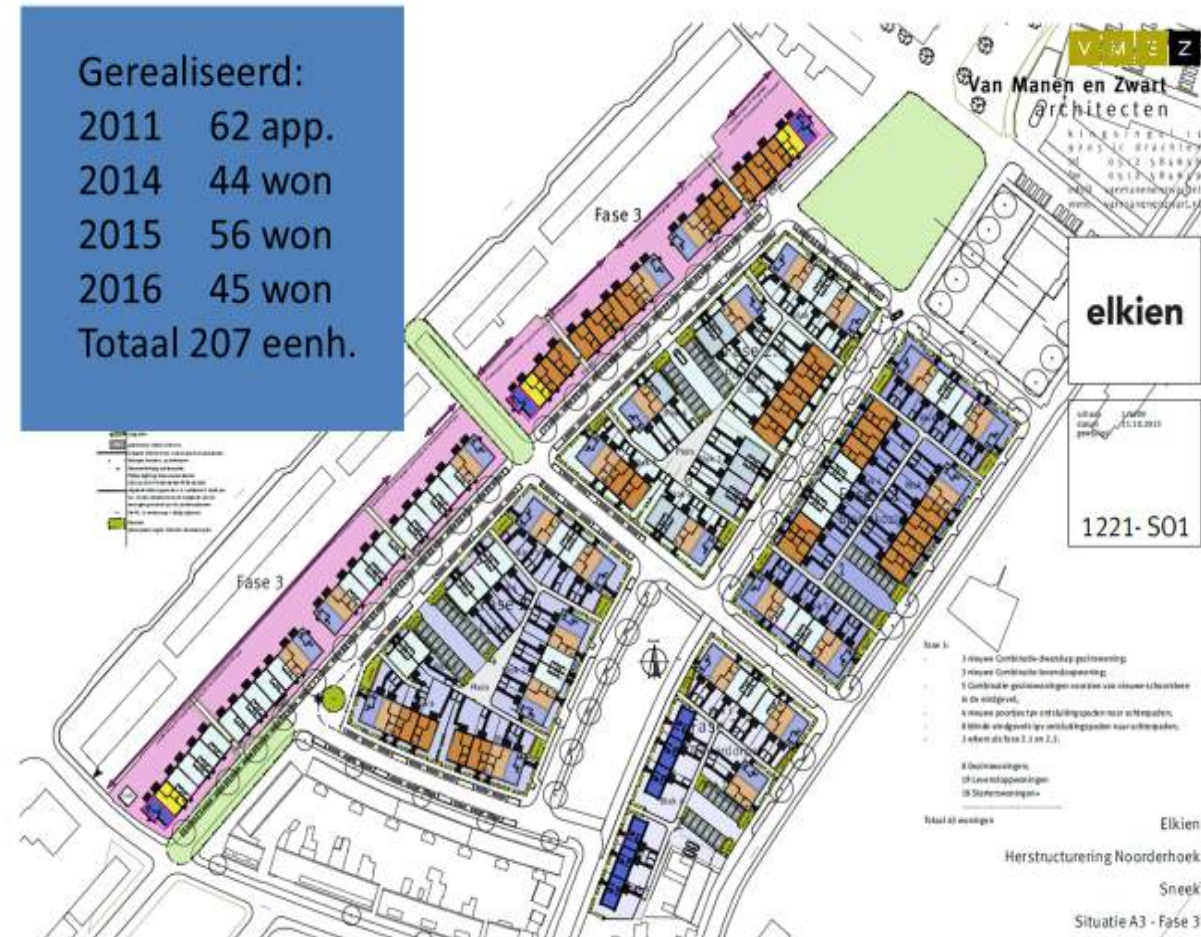
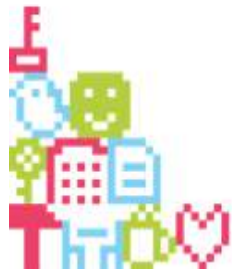

Waterschoon Noorderhoek Sneek

Duurzaam voortschrijdend inzicht

Vogelvlucht :

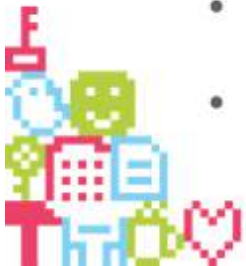
- Ontstaansgeschiedenis
- Project filmpje
- Begin-pauze-eind
- Resultaten:

Evaluatie decentrale sanitatie Waterschoon 2

- 207 nieuwe woningen met 327 bewoners
- Betrouwbaarder beeld, representatiever beeld; duidelijker perspectief
- Evaluatie op volgende 6 onderwerpen: prestaties zuivering; beheer & onderhoud; bewonerstevredenheid; energiesysteem; duurzaamheid; financieel-economisch.
- Vergeleken met 2 referentie zuiveringen: klassieke RWZI (100.000 ie) en nieuwe NEREDA (30.000 ie)
- Capaciteit Waterschoon: 1530 inwoners aansluitbaar (nu 327)
- Opschalingsfactor in 2014: $1200/79 = 15$; in 2018: $1530/327 = 5 \rightarrow$ meer betrouwbare conclusies
- Verwijdering CZV, N en P: 97, 96 en 85% $\rightarrow$ beter dan referenties
- Waterbesparing 21 ltr/inw/dag

Evaluatie decentrale sanitatie Waterschoon 2

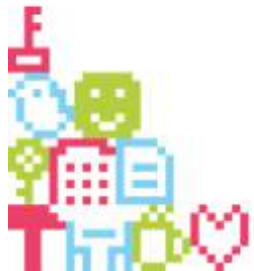
- 207 nieuwe woningen met 327 bewoners
- Niet storingsvrij (woningen, transport en zuivering)
- Bewoners: tevreden en trots, uitleg en informatie kan beter, lawaai
- Energieprestatie: (na optimalisatie) beter dan referenties
- Duurzaamheid: + op waterverbruik; + op gebruik fossiel brandstoffen; verder vergelijkbaar.
- Kosten bij 1.530 bewoners: 30 euro/inw/jr duurder
- Kosten bij 3.000 bewoners: competitief

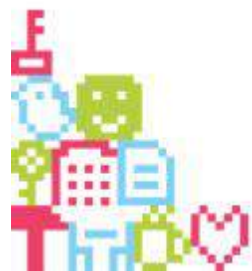
Duurzaam voortschrijdend inzicht

Lessons Learned:

- A. Als je gaat trouwen moet je nadenken over scheiden
- B. Vooral op techniek ingestoken
- C. What's in it for me?!
- D. Storingen
- E. Organisatie / Eigenaarschap
- F. Scaling / Ontwerp / Beheer en onderhoud

Duurzaam voortschrijdend inzicht

Volgend mini-symposium:
WOENSDAG 25 JUNI: BODEMSCHIMMELS

